

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

12-36 AYLIK ÇOCUKLARIN MİZACI VE BABALARIN ÇOCUK BAKIMINDA
ÇARESİZLİK DUYGULARININ BABA-ÇOCUK BAĞLANMASI İLE
İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Fatma DÖNMEZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2023

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI**

**12-36 AYLIK ÇOCUKLARIN MİZACI VE BABALARIN ÇOCUK BAKIMINDA
ÇARESİZLİK DUYGULARININ BABA-ÇOCUK BAĞLANMASI İLE
İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ**

Fatma DÖNMEZ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Raziye GÜNAY BİLALOĞLU

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Mustafa YAŞAR

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi İmray NUR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2023

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Okul Öncesi Eğitimi Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Raziye GÜNAY BİLALOĞLU
(Danışman)

Üye: Doç. Dr. Mustafa YAŞAR

Üye: Dr. Öğr. Üyesi İmray NUR

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
.../.../2023

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. / / 2023

Fatma DÖNMEZ

ÖZET

12-36 AYLIK ÇOCUKLARIN MİZACI VE BABALARIN ÇOCUK BAKIMINDA ÇARESİZLİK DUYGULARININ BABA-ÇOCUK BAĞLANMASI İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Fatma DÖNMEZ

Yüksek Lisans Tezi, Okul Öncesi Eğitimi Ana Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Raziye GÜNAY BİLALOĞLU

Temmuz 2023, 70 sayfa

Mevcut araştırmada, 12-36 aylık çocukların mizacı ve babaların çocuk bakımında çaresizliği ile baba-çocuk bağlanma güvenliği ile arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda fizyolojik ve psikolojik olarak sağlıklı 12- 36 aylık 79 çocuk ve bu çocukların babaları çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırmada ölçme aracı olarak Demografik Bilgi Formu, Erken Çocukluk Davranış Anketi, Çocuk Bakımında Çaresizlik Ölçeği (ÇBÇÖ) ve Bağlanma Davranışları Sınıflandırma Seti (BDSS) kullanılmıştır. Demografik Bilgi Formu, Erken Çocukluk Davranış Anketi ve Çocuk Bakımında Çaresizlik Ölçeği babalar tarafından yanıtlanmıştır. Bağlanma Davranışları Sınıflandırma Seti verileri ise; baba ve çocuklarla yapılan gözlem videolarının araştırmacılar tarafından puanlanmasıyla elde edilmiştir. Bu kapsamda değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesinde Pearson korelasyon analizi ve değişkenlerin birbirini yordama durumunu tespit etmek için basit regresyon analizi yapılmıştır.

Araştırmada, Erken Çocukluk Davranış Anketi *yatıştırılabilirlik* alt boyutu ile ÇBÇÖ'nin *çaresizlik ve baba-çocuk korkulu* alt boyutu arasında negatif yönlü orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu, ancak ÇBÇÖ'nin *bakım veren olarak çocuk* alt boyutu arasında anlamlı ilişki olmadığı bulunmuştur. Erken Çocukluk Davranış Anketi *tepkisellik* alt boyutu ile ÇBÇÖ'nin alt boyutları (*çaresizlik ve baba-çocuk korkulu, bakım veren olarak çocuk*) arasında ise anlamlı ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca hem çocukların mizacı hem de babaların çocuk bakımında yaşadıkları çaresizlik ile baba-çocuk bağlanma güvenliği arasında anlamlı ilişkinin olmadığı bulunmuştur. Araştırmada çocukların mizacı ile babaların çocuk bakımında yaşadıkları çaresizliğin birlikte baba-

ocuk bağlanma güvenliğini anlamlı bir şekilde yordamadığı, ancak bu iki değişkenin birlikte baba-ocuk bağlanma güvenliğini % 6.3 oranında açıklayabildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Bağlanma, mizaç, ocuk bakımında aresizlik

ABSTRACT**EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TEMPERAMENT OF
12-36 MONTHS OLD CHILDREN AND FATHERS' CAREGIVING
HELPLESSNESS WITH FATHER-CHILD ATTACHMENT****Fatma DÖNMEZ****Master Thesis, Department of Preschool Education****Supervisor: Assist Prof. Dr. Raziye GÜNAY BİLALOĞLU****July 2023, 70 pages**

The aim of this study was to investigate the relationship between the attachment security of 12-36 months old children, their temperament, and paternal caregiving helplessness. To achieve this goal, 79 children aged 12-36 months, who were both physiologically and psychologically healthy, were included in the research along with their fathers. The measurement tools used in the study were the Demographic Information Form, the Early Childhood Behavior Questionnaire (ECBQ), the Caregiving Helplessness Questionnaire (CHQ), and the Attachment Q-Sort (AQS). Fathers answered the Demographic Information Form, Early Childhood Behavior Questionnaire, and Childcare Helplessness Scale. The data for the Attachment Q-Sort were obtained through the scoring of observation videos involving fathers and children by the researchers. Pearson correlation analysis was employed to determine the relationships between the variables, and simple regression analysis was conducted to identify the predictability of the variables.

The results indicated a significant negative correlation of moderate level between the soothability subscale of Early Childhood Behavior Questionnaire and Caregiving Helplessness Questionnaire (CHQ) (father helpless and father-child frightened factor). However, there was no significant relationship found between the child caregiving factor. Furthermore, there was no significant relationship found between the impulsivity subscale of the Early Childhood Behavior Questionnaire and the factors of Caregiving Helplessness Questionnaire (father helpless and father-child frightened and caregiving child).

Additionally, it was found that both children's temperament and paternal caregiving helplessness were not significantly related to father-child Attachment Q-Sort. The combination of children's temperament and fathers' caregiving helplessness could not significantly predict the quality of father-child attachment security, but together, they could explain 6.3% of the variance in father-child attachment security.

Keywords: Attachment, temperament, caregiving helplessness.

ÖN SÖZ

Bu araştırmada, 12-36 aylık çocukların çocukların mizacı ve babaların çocuk bakımında yaşadığı çaresizlik ile bağlanma güvenliği arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmamın şekillenmesinde, uygulanma sürecinde ve yazımı aşamasında birçok kişinin emeği ve desteği olmuştur. Öncelikle yüksek lisans eğitimim boyunca engin bilgilerini ve tecrübelerini samimi ve sabırlı bir şekilde benimle paylaşan, her zaman bana destek olan danışmanım, Sayın Dr. Öğr. Üyesi Raziye GÜNAY BİLALOĞLU'na en içten dileklerimi ve saygılarımı sunarım. Tez sürecinde uzun saatler boyunca sabırla, bana ve hocalarıma eğitim veren, tezimde jüri üyesi olan Sayın Dr. İmray NUR' a minnet ve teşekkürlerimi sunarım. Kendisini tanıma fırsatım olduğu için kıvanç duyduğum, tezimde jüri üyesi olan çok kıymetli hocam Sayın Doç. Dr. Mustafa YAŞAR'a saygılarımı sunarım. Yüksek Lisans öğrenimimde kendisiyle yolumun kesişmesini çok büyük bir şans olarak gördüğüm, her zaman takdir ettiğim, Sayın Yaşare AKTAŞ ARNAS'a saygı ve teşekkürlerimi borç bilirim. Tezimin analiz sürecinde bana zaman ayırarak yön veren Sayın Dr. Öğr. Üyesi Sungur GÜREL'e saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Hayata bakış açısını ve iletişim kurma becerisini takdir ettiğim, neşeli hocam, Sayın İnanç ETİ'ye saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Öğrenim hayatımda beni geliştiren, bakış açımı genişleten ve üzerimde emeği olan tüm hocalarıma teşekkür ederim. Tezimin veri toplama aşamasını gerçekleştirdiğim değerli babalara ve sevgili çocuklara katkıları için teşekkür ederim. Hayatım boyunca beni sonsuz destekleyen, sevgili annem ve babama her şey için teşekkür ederim. Hayatımdaki en değerli varlığım olan, oğlum Çakır Tufan'a ve kızım Gül Mercan'a benimle oldukları için çok teşekkür ederim.

Bu araştırma, TÜBİTAK tarafından desteklenmiş olup 121K470 numaralı 'Baba-Çocuk Bağlanmasını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Ebeveynlik Eğitim Programıyla Baba-Çocuk Arasındaki Bağlanma Güvenliğinin Güçlendirilmesi' adlı TÜBİTAK 1001 Projesi kapsamındadır. Bilimin ve bilim insanlarının destekçisi olan TÜBİTAK'a ve birlikte çalıştığımız ekip arkadaşlarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
ÖN SÖZ	ix
KISALTMALAR	xiii
TABLolar LİSTESİ	xiv
EKLER LİSTESİ.....	xv

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Sayıtlar.....	6
1.5. Sınırlılıklar.....	6

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Bağlanma Kuramı	8
2.1.1. Baba-Çocuk Bağlanma İlişkisi	10
2.1.2. Bağlanmanın Önemi	14
2.1.3. Bağlanmanın Değerlendirilmesi	15
2.1.3.1. Yabancı (garip) Durum Testi	15
2.1.3.2. Bağlanma Stilleri.....	16
2.1.3.3. Yabancı Durum Testinin Sınırlılıkları.....	16
2.2. Çocuk Mizacı.....	18
2.3. Çocuk Bakımında Çaresizlik	21
2.4. İlgili Araştırmalar	24

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma modeli	30
3.2. Örneklem	30
3.3. Veri Toplama Araçları	32
3.3.1. Demografik Bilgi Formu	32
3.3.2. Erken Çocukluk Davranış Anketi (Mizaç)	32
3.3.3. Çocuk Bakımında Çaresizlik Ölçeği	33
3.3.4. Bağlanma Davranışları Sınıflandırma Seti	33
3.4. Verilerin Toplanması	34
3.5. Verilerin Analizi	36

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Tanımlayıcı İstatistiklere İlişkin Bulgular	39
4.1.1. Değişkenlerin Ortama, Standart Sapma, Çarpıklık ve Basıklık Değerlerine Ait Bulgular	39
4.1.2. Değişkenlerin Çarpıklık ve Basıklık Değerlerine Ait Bulgular	40
4.2. Değişkenler Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular	40
4.2.1. Çocukların Mizacı ile Babaların Çocuk Bakımında Çaresizliği Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular	41
4.2.2. Çocukların Mizacı ile Baba-Çocuk Bağlanma Güvenliği Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular	41
4.2.3. Çocuk Bakımında Çaresizlik ile Baba-Çocuk Bağlanma Güvenliği Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular	42
4.2.4. Çocukların Mizacının ve Babaların Çocuk Bakımında Çaresizliğinin Bağlanma Güvenliğini Yordamasına Yönelik Bulgular	43

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

5.1. Çocukların Mizacı ile Babaların Çocuk Bakımında Çaresizliği Arasındaki İlişkiye Yönelik Tartışma ve Yorum	44
5.2. Çocukların Mizacı ile Baba-Çocuk Bağlanma Güvenliği Arasındaki İlişkiye Yönelik Tartışma ve Yorum	45
5.3. Babaların Çocuk Bakımında Çaresizliği ile Baba-Çocuk Bağlanma Güvenliği Arasındaki İlişkiye Yönelik Tartışma ve Yorum.....	46
5.4. Çocukların Mizacının ve Babaların Çocuk Bakımında Çaresizliğinin Baba-Çocuk Bağlanma Güvenliğini Yordamasına Yönelik Tartışma ve Yorum	48

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar	49
6.2. Öneriler	49
KAYNAKÇA.....	51
EKLER	67
ÖZGEÇMİŞ	70

KISALTMALAR

BDSS: Bağlanma Davranışları Sınıflandırma Seti

ÇBÇÖ: Çocuk Bakımında Çaresizlik Ölçeği

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Araştırmanın Katılımcılarına İlişkin Demografik Bilgiler	31
Tablo 2. Araştırmanın Değişkenlerine Ait Minimum, Maksimum, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	39
Tablo 3. Araştırmanın Değişkenlerine Ait Çarpıklık ve Basıklık Değerleri.....	40
Tablo 4. Çocukların Mizacı ve Çocuk Bakımında Çaresizlik Değişkenlerine İlişkin Korelasyonlar.....	41
Tablo 5. Çocukların Mizacı ve Bağlanma Güvenliği Değişkenlerine İlişkin Korelasyonlar.....	42
Tablo 6. Çocuk Bakımında Çaresizlik ve Bağlanma Güvenliği Değişkenlerine İlişkin Korelasyonlar.....	42
Tablo 7. Babaların ÇocukBakımında Çaresizliği ile Çocuk Mizacının Bağlanma Güvenliğini Yordamasına Yönelik Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları	43

EKLER LİSTESİ

Ek A. Etik Kurul Onayı	67
Ek B. Demografik Bilgi Formu	69

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Dünyaya gelen bir bebeğin her açıdan sağlıklı bir birey olarak büyüüp gelişmesi yetiştirildiği ortamın niteliğine bağlıdır. Bebeklik dönemi, çocuğun tüm gelişim alanlarında hızlı gelişim gösterdiği dönem olmakla birlikte, bu hızlı gelişim sürecinde bebek yaşamını sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu becerilere sahip değildir ve kendisine bakım veren kişiye bağımlıdır (Üstgörül, 2014). Bu bağımlılık sürecinde bebeğin ihtiyaçları zamanında fark edilip karşılandığında, sıcak ve sevgi dolu bir ortam sunulduğunda bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve kişilik gelişimi bakımından bir bütün olarak gelişebilir. Bebeğe bu ilgi ve sevgi dolu ortamı sağlamaya çalışan ilk topluluk ailesidir (Başal, 2006).

Belirli genetik özelliklere sahip olarak belirli bir potansiyel ile dünyaya gelen birey, çevresi ile etkileşim kurarak zamanla aile, akran, okul ve yakın çevresi ile sosyalleşmektedir. (Zembat ve diğerleri, 2018). Bu nedenle bakım verenin bebeğin sadece fiziksel gereksinimlerine odaklanmayıp zihinsel ve duygusal gereksinimlerini de karşılaması gereklidir. Bebeğin, biyolojik yetersizliği dikkate alındığında, bakım verenine karşı bir bağlanmanın oluşması kaçınılmazdır (Üstgörül, 2014).

Bağlanma, çocuk ile temel bakım veren arasında gelişen güçlü bir duygusal bağdır. Çocuk ve bakım veren (ebeveyn) arasında oluşan bağlanmanın niteliği, bakım verenin çocuğun davranışlarını nasıl anlayıp yorumladığına ve nasıl bir yaklaşımda bulunduğuyla ilgili olarak değişmektedir. Güvenli bağlanma çocuğun ihtiyaçlarının bakım veren tarafından doğru anlaşılıp zamanında ve uygun biçimde karşılanması ile geliştiğinden çocuğun duygusal gelişimini olumlu yönde etkilemekte ve psikolojik sağlık açısından koruyucu bir etken oluşturmaktadır. Ebeveynin çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz ve tutarsız olması çocukta görülen psikolojik problemler için önemli bir risk faktörüdür ve bu ilişkiyi ortaya koyan birçok araştırma bulgusu vardır (Öngider, 2013).

Bebeklikteki bağlanma kavramı; bebeğin fiziksel, zihinsel ve duygusal gereksinimleri söz konusu olduğunda kendisine bakım veren ve bağlandığı kişiyi aramasını, bakım verenin bebeğin ihtiyaçlarını karşılamasıyla birlikte bebeğin kendini güvende hissetmesini ve rahatlamasını, bebek ve bakım veren arasındaki sosyal ve duygusal davranış örüntülerini içermektedir. Bowlby'e göre bu duygusal bağ, rahatlık,

güven ve destek durumlarını içermektedir (Yüksel ve Öncü, 2016). Bakım verenin çocuğa verdiği tepkiler ve onun yakınlık isteğine karşı sergilediği davranışlar zihinsel temsiller olarak kodlanır. Bowlby'nin kuramında bilişsel temsiller “içsel çalışma modelleri” (internal working models) olarak adlandırılmıştır. İçsel çalışma modelleri Bowlby'nin kuramının temelini oluşturur. Çocuğun kendisi ve başkalarına ilişkin bilişlerinden oluşan içsel çalışma modelleri, bakım verenin tepkileri ile ilişkili olup (Morsünbül ve Çok, 2011) bağlanmanın niteliğini belirler. Yeterli bakım alsalar da almasalar da tüm çocuklar ebeveynlerine bağlanırlar ancak geliştirdikleri içsel çalışma modellerinin farklılaşması nedeniyle bağlanmanın niteliği de farklılaşmaktadır (Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall, 1978).

Güvenli ya da güvensiz bağlanma doğuştan getirilen bir kişisel özellik değildir (Van Der Voort, Juffer ve Bakermans-Kranenburg, 2014). Bağlanma Kuramına göre, küçük çocukların ebeveynleriyle geliştirdikleri bağlanma ilişkisi, ebeveynlerinin davranış örüntüleriyle şekillenen deneyimlerinin bir sonucu olarak gelişmektedir. Özellikle, ebeveyn duyarlılığının, yani ebeveynin bebeğin ihtiyaçlarını doğru anlayıp bu ihtiyaçlarını yerinde, zamanında ve her zaman benzer şekillerde karşılamasının (Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall, 1978) ebeveyn çocuk arasında güvenli bağlanmanın gelişimine katkıda bulunduğu vurgulanmaktadır. Ebeveynin bebeğin ihtiyaçlarına düzenli olarak yanıt vermesi güvenli bağlanma sistemini şekillendirirken, bunun tersi olan durumda bebekte güvensiz bağlanmanın gelişmesi söz konusudur. Güvensiz bağlanan bir bebek, stres anında, bakım verenine yaklaşp rahatlama sağlayamaz (Stevenson ve Price, 2000).

Van Der Voort ve arkadaşlarına (2014) göre, ebeveyn davranışları çocuğun güvenli bağlanmasını belirleyici rol oynar. Çocuğun doğuştan getirdiği her bir özellik, çocukla etkileşime giren herkesin davranışını etkilemektedir (Plomin, DeFries ve Loehlin, 1977). Bebeğin aktivite düzeyi, ruh hali, ilk reaksiyonları, reaksiyonların şiddeti, uyum yeteneği, dikkat süresi, ritmi (düzeni) ve hassasiyeti onun mizacının belirtileridir (Zuckerman ve Frank, 1992; Culbertson, Newman ve Willis, 2003). Mizaç, çocuğun başkaları tarafından algılanma, onun kendisi dışındakileri algılama ve etrafına tepki verme biçimini etkilemektedir (Rothbart, Ahadi & Hershey, 1994). Özellikle zor mizaçlı çocuklar genellikle olumsuz bir ruh hali içindedirler. Düzensiz uyku ve yeme alışkanlıkları olmasının yanında yeni bir durum veya uyaranla karşılaştıklarında çığlık atarak, tekmeleyerek ve ağlayarak tepki verirler. Yeni durumlara uyum sağlamakta güçlük çekerler (Usta, Sunmaz, Yeşildağ, Çelebi ve Acar, 2021). Çocukların mizacı, onların

bağlanma biçimini belirleyebilir (Erdoğan Taycan ve Çepik Kuruoğlu, 2014; Kesebir ve diğerleri, 2011; Kökçü ve Kesebir, 2010). Bu durum ebeveynlerin çocuğa nitelikli bakım verememesine bağlı olarak çaresizlik ve korku duyguları yaşamalarına neden olabilir.

George ve Solomon'a (2011) göre, bakım verenin çocuğa hassas bakım sağlamadaki sürekli başarısızlığı, çocukta güvensiz ve düzensiz bağlanmaya neden olmaktadır. Bakım veren, çocuğuna ilgi gösteremediğinde veya koruma, bakım ve rahatlık sağlamada başarısız olduğunda, ebeveynlik becerilerini sorgulayabilir ve bunun sonucunda kendini çaresiz hissedebilir (George ve Solomon, 2011). Ebeveynde korku tetiklendiğinde, bakım vermede dehşete kapılma ve çaresizlik duyguları oluşabilmektedir (Solomon ve George, 2007).

Bağlanma teorisinde, ebeveynin çocuktan daha olgun, bilge, güçlü ve sevecen olmasının beklendiği vurgulanmaktadır (Bowlby, 1969). Ancak bunu başarmak özellikle risk grubunda yer alan ve ruh sağlığı sorunları, sosyal destek yetersizliği gibi alanlarda dezavantajlı olabilecek aileler için çok daha zor olabilmektedir. George ve Solomon (2007), çocuk bakımı çaresizliğini, kişinin bakım verme sürecinde etkin ve gerekli şekilde olamamasıyla ilgili yaşadığı olumsuz duygularla (örnek: korku) ilişkilendirilerek açıklamıştır.

Çocuklar iki bakım veren kişinin (anne ve baba) olduğu bir aile ortamında doğup büyümelerine rağmen onlara temel bakım veren kişiler çoğunlukla anneler olduğundan bağlanma çalışmaları da çoğunlukla anne-çocuk ilişkisine odaklanmıştır. Bununla birlikte çocukların annelerle olduğu kadar babalarla da bağlanma ilişkileri kurdukları (Lamb, 1977; 2002; Steele, Steele ve Fonagy, 1996; van IJzendoorn ve De Wolff, 1997) ve çocukların babalarıyla geliştirdikleri benzersiz ilişkinin onların hayatlarında önemli bir rol oynadığı (Braungart-Rieker, Courtney ve Garwood, 1999) pek çok araştırmacı tarafından ortaya konmuştur.

Baba-çocuk ilişkisine yönelik yapılan araştırmalarda; çocuklukta baba ile kurulan yakınlık ve pozitif ilişkilerin, yetişkinlikteki akademik başarı, iş hayatı, psikososyal uyum ile bağlantılı olduğu (Atmaca Koçak, 2004, Türkoğlu, Çeliköz ve Uslu, 2013); babaların çocuklarıyla oluşturduğu olumsuz etkileşimin güvensiz bağlanmaya, çocuklarda davranış sorunları yaşanmasına, çocukların akranlarıyla olumsuz ilişki kurmalarına, ergenlik döneminde suça karışmalarına, zararlı maddeler (alkol, uyuşturucu vb.) kullanmalarına neden olduğu belirlenmiştir (Belsky, 1996; Easterbrooks & Goldberg, 1984; Kotelnichuk, 1976; Şahin ve Özbey, 2009). Bağlanma konusunda yapılan araştırmalar incelendiğinde, anne çocuk ilişkisi ve bağlanma güvenliğine yönelik araştırmalar karşılaştırıldığında

babalar ile yapılan araştırmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmektedir (Caldera, 2004; Lawrence, Davies ve Ramchandani, 2012; Lundy, 2002; Türk D d kc  ve Taş Aslan, 2020; Wong ve diğerleri, 2009). Bununla birlikte, çocuğun gelişiminde ve ileriki yaşamında çok önemli etkisi olan babalarla ve baba-ocuk bağlanma güvenliği ile ilgili yapılacak çalışmalar, baba-ocuk bağlanmasının niteliğini artırma ve bu konuda etkili önlemlerin alınmasına ve sorunlara yönelik çözümlerin üretilmesine yardımcı olacaktır.

Bowlby'e (1969) göre bağlanma, doğumla başlayan ve temel olarak 0-3 yaş arasında şekillenen bir süreçtir. Bununla birlikte baba-ocuk bağlanma güvenliği ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunlukla bebeklik (Aslan ve diğerleri, 2017; Biro ve diğerleri, 2017; Condon ve Corkindale, 1998) ve okul  ncesi (Bureau ve diğerleri, 2017; Fernandes ve diğerleri, 2020) dönemlerindeki veya ergen ve yetişkinlerin yaşamın ilk yıllarındaki (Hebert, Daspe, ve Cyr, 2018;  zg ng r, 2020) bağlanma desenlerini incelemeye odaklandığı görülmektedir. Bebeklikten okul öncesi döneme geçiş sürecinde olan 12-36 aylık çocukların ebeveynleri ile bağlanma güvenliğine ilişkin çok az bilgi bulunmaktadır (Hallers-Haalboom ve diğerleri, 2017; Sümer ve Anafarta şendağ, 2009). Yukarıda verilen açıklamalar doğrultusunda, bu süreçte 12-36 aylık çocukların mizacı ve babaların ocuk bakımında hissettikleri çaresizliğin baba-ocuk bağlanma güvenliğiyle ilişkisinin belirlenmesi önemli bir husus olarak değerlendirilmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

12-36 aylık çocukların mizacı ve babaların ocuk bakımında yaşadıkları çaresizlik ile baba-ocuk bağlanma güvenliği arasındaki ilişkinin incelenmesinin amaçlandığı bu araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Çocukların mizacı ile babaların ocuk bakımında çaresizliği arasında ilişki var mıdır?
 - a) Mizaç  leği alt boyutlarından "tepkisellik" ile babaların ocuk bakımında çaresizliği alt boyutlarından "aresizlik ve baba-ocuk korkulu" arasında ilişki var mıdır?
 - b) ocukların mizacı alt boyutlarından "tepkisellik" ile babaların ocuk bakımında çaresizliği alt boyutlarından "bakım veren olarak ocuk" arasında ilişki var mıdır?

- c) Çocukların mizacı alt boyutlarından “yatıştırılabilirlik” ile babaların çocuk bakımında çaresizlik ölçeği alt boyutlarından “çaresizlik ve baba-çocuk korkulu” arasında ilişki var mıdır?
- d) Çocukların mizacı alt boyutlarından “yatıştırılabilirlik” ile babaların çocuk bakımında çaresizlik ölçeği alt boyutlarından “bakım veren olarak çocuk” arasında ilişki var mıdır?
- 2. Çocukların mizacı ile baba-çocuk bağlanma güvenliği arasında ilişki var mıdır?
 - a) Çocukların mizacı alt boyutlarından “tepkisellik” ile baba-çocuk bağlanma güvenliği arasında ilişki var mıdır?
 - b) Çocukların mizacı alt boyutlarından “yatıştırılabilirlik” ile baba-çocuk bağlanma güvenliği arasında ilişki var mıdır?
- 3. Babaların çocuk bakımında yaşadığı çaresizliği ile baba-çocuk bağlanma güvenliği arasında ilişki var mıdır?
 - a) Çocuk Bakımında Çaresizlik Ölçeği alt boyutlarından “bakım veren olarak çocuk ile baba-çocuk bağlanma güvenliği arasında ilişki var mıdır?
 - b) Çocuk Bakımında Çaresizlik Ölçeği alt boyutlarından “çaresizlik ve baba-çocuk korkulu” ile baba-çocuk bağlanma güvenliği arasında ilişki var mıdır?
- 4. Çocukların mizacı ile babaların çocuk bakımında çaresizliği birlikte baba-çocuk bağlanma güvenliğini anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Alanyazında ebeveyn-çocuk bağlanması üzerinde yapılan çalışmalar incelendiğinde genellikle annelerle çocukları arasındaki bağlanma davranışlarına odaklanıldığı görülmektedir (Bilge ve Sezgin, 2020; Cooke ve diğerleri, 2016; Meins, Bureau ve Fernyhough, 2018). Bu çalışmalar sonucunda, anne ile çocuk arasında oluşan güvenli bağlanmanın, çocuğun tüm gelişim alanlarında olumlu yönde katkılarının olduğu belirlenmiştir (Metin Orta ve Sümer, 2016). Son yıllarda babalarla yapılan araştırmalarda artış olduğu görülmektedir. Fakat 12-36 aylık çocuklarla yapılmış ebeveyn- çocuk bağlanması çalışmaları incelendiğinde, babalar ile ilgili araştırmaların, anneler üzerine yapılan çalışmaların oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir. Özellikle baba-çocuk

bağlanma güvenliğini etkileyen faktörlerle ilgili çalışmaların sınırlı sayıda olduğu ve baba-çocuk bağlanmasının niteliğine yönelik çalışmalar incelendiğinde, bebeklik, okul öncesi dönem ve ergen ya da yetişkinlerin çocuklukta bağlanma ilişkilerini belirlemeye yönelik olduğu görülmektedir. 12-36 aylık çocukların baba-çocuk bağlanma güvenliğine yönelik çok az araştırma mevcuttur. Sonuç olarak, baba-çocuk bağlanma güvenliği hakkında öğrenilecek daha çok bilgi vardır. Bu araştırma ile 12-36 ay arasındaki çocukların babaları ile kurdukları güvenli bağlanma ilişkisi incelenerek bu yaş grubu için alanyazına önemli katkılar sağlanacaktır.

Çalışmayı okuyacak araştırmacıların baba-çocuk bağlanma güvenliği için risk faktörü olabilecek çocuk mizacı ve babaların çocuk bakımında çaresizliği hakkında yol göstereceği ve farklı nitelikler taşıyan benzer çalışmaların yapılmasına katkıda bulunması amaçlanmaktadır. Bu araştırmanın, babaların ve çocuklarının bağlanma ilişkisi ile ilgili ortaya çıkabilecek risklerin önlenmesi amacıyla onların gelişimlerini destekleyen müdahale programlarının planlanmasında uygulayıcılara ve ebeveynlere yol göstereceği düşünülmektedir.

1.4. Sayıtlar

Bu çalışmada babaların çocuk bakımında yaşadıkları çaresizlik duygusu ile çocukların mizaç özellikleri arasında anlamlı ilişki olduğu, babaların çocuk bakımında çaresizliği ile çocukların mizaç özelliklerinin baba-çocuk bağlanma güvenliği ile ilişkili olduğu ve her iki değişkenin birlikte baba-çocuk bağlanma güvenliğini yordadığı varsayımından hareket edilmiştir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırmanın katılımcıları Adana’da yaşayan 12-36 aylık çocuklar ve bu çocukların babalarından oluşmaktadır ve bahsi geçen bölgenin kültürü ile sınırlıdır.

Ebeveyn-çocuk bağlanma güvenliğinin incelenmesine yönelik yapılan araştırmalarda (Sümer ve diğerleri, 2016) 3-3.5 saat süren ev gözlemleri yapılmıştır. Bu çalışmada gözlem süresi, babaların süreyi uzun bulmaları, annenin uzun süre baba ve çocuğu yalnız bırakmak istememesi gibi nedenlerle 2 saat ile sınırlandırılmış ve zaman açısından ekonomiklik sağlanmıştır.

Araştırmanın veri toplama sürecinde yaşanan birtakım zorluklar sınırlılıklara neden olmuştur. Araştırmanın veri toplama sürecinde Adana ilinde 12-36 aylık çocuğu olan çok

sayıda babaya ulaşılmış olmakla birlikte çeşitli nedenlerle bu babaların hepsi araştırmaya katılma konusunda ikna edilememiştir. Bazı babalar 2 saatlik gözlem sürecinin uzun olduğunu, bu süre boyunca sıkılabileceklerini ve işlerinin yoğunluğu nedeniyle zaman ayıramayacaklarını belirtip araştırmaya katılmamışlardır. Ulaşılan babalardan bazıları da gözlem sırasında anne ve diğer aile üyelerinin evde bulunmaması koşulu nedeniyle çocukla tek başlarına ilgilenmelerinin ve olası herhangi bir problem durumunun üstesinden gelmelerinin zor olacağını ifade ederek araştırmaya katılmamışlardır. Araştırmaya katılmaya başlangıçta sıcak bakan bazı babalar ise, gözlemlerin ev ortamında kamera ile kaydedileceğini öğrendikten sonra kamera önünde kendilerini rahat hissedemeyecekleri ve mahremiyetin ihlal edileceği yönündeki düşünceleri nedeniyle araştırmaya katılmaktan vazgeçmişlerdir. Bazı babalar ise gözlemin kamera ile kaydedileceği bilgisi verildikten sonra araştırmaya katılmayı kabul etmişken gözlemin yapılacağı gün son anda gerek hissettikleri rahatsızlık gerekse de işlerinin çıktığı yönünde sundukları gerekçelerle araştırmaya katılmaktan vazgeçmişlerdir. Bunların yanı sıra gözlem sırasında çocuğun gözlemcilerden çok rahatsız olup ağlaması veya ev ortamının dışına çıkmak istemesi ve bunun engellenememesi gibi durumlardan dolayı devam edilemeyerek iptal edilen gözlemler olmuştur. Ayrıca annelerin bebeği babayla yalnız bırakmak istememesi gibi annelerden kaynaklı nedenlerden araştırmaya dahil edilemeyen babalar da olmuştur. Bahsedilen nedenlerden araştırma 79 baba-çocuk çifti ile sınırlı kalmıştır.

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Bağlanma Kuramı

Bağlanma teorisi John Bowlby ve Mary Ainsworth'un çalışmaları sonucu geliştirilmiştir. Bowlby ve Ainsworth kariyerlerinin ilk yıllarında birbirlerinden bağımsız çalışsalar da, her ikisi de Freud ve diğer psikanalitik düşünürlerden etkilenmişlerdir (Bretherton, 1992). John Bowlby, etoloji, güdübilim, bilgi işleme, gelişimsel psikoloji ve psikanaliz kavramlarından faydalanarak bağlanma kuramını geliştirmiştir. Böylece bir çocuğun annesine olan bağı ve bu bağı ayrılık, kaybolma ve ölüm yoluyla bozulması konusundaki görüşleri bir devrim yapmıştır (Bretherton, 1992; Demirdağ, 2017). Bowlby bağlanma kuramı çerçevesinde, bir türün tüm bireylerinde görülen davranış kalıplarını ve duygusal gelişim kapsamında ortaya çıkan süreçleri açıklamaya çalışmıştır (Öngider, 2013). Mary Ainsworth'un yenilikçi metodolojisi, hem Bowlby'nin bazı fikirlerini ampirik olarak test etmeyi mümkün kılmış, hem de teorinin kendisini genişletmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca bebek sinyallerine anne duyarlılığı kavramını ve anne duyarlılığının bebek-anne bağlanma kalıplarının gelişimindeki rolünü açıklamıştır (Bretherton, 1992).

Bağlanma teorisi açıkça psikanalitik bir teoridir. Diğer psikanalitik düşünürler gibi Bowlby ve Ainsworth de yetişkin davranışının açıklamasının çocuklukta olduğunu varsaymışlardır. Ancak psikanalitik teoriler, insan motivasyonunu dürtüler açısından değerlendirirken ve bir çocuğun annesiyle olan bağlarını beslenme ve diğer dürtü azaltma biçimleriyle ilişkili faydalar açısından açıklarken, Bowlby ve Ainsworth insan motivasyonunun uyum sağlamayı ve hayatta kalmayı kolaylaştıran doğuştan gelen davranışsal sistemler tarafından yönlendirildiğini ifade etmişler ve bebek-anne bağına temel korunma ve güvenlik ihtiyaçları açısından açıklamışlardır (Fonagy, 2001, akt. Shaver & Mikulincer, 2005).

Bowlby'nin ele aldığı bağlanma sistemi, bebek ve bakım veren arasındaki ilişkilerde temel olarak gözlenen yakınlık arayışı ve yakınlığı koruma ihtiyacı, ayrılığı protesto etme, keşfetme etkinlikleri için bakıcıyı güvenli bir üs olarak kullanma ile destek ve güvenlik için bakıcıyı sağlam bir sığınak olarak kullanma (Mikulincer & Erev 1991, Shaver & Mikulincer 2005) olmak üzere dört davranış stili üzerinden açıklanmaktadır.

Bowlby'e göre, ebeveyn ile çocuk arasında kurulan güvenli bir bağlanma ilişkisi çocuğun psikolojik sağlığına katkı sağlamaktadır. Bowlby'nin içsel çalışma modeli, bağlanma kuramının en temel kavramlarından biri olarak bilinmektedir. Bu modele göre bireyler olayları algılayış şekillerine göre oluşturdukları öngörülerle dünyaya ve dünyadaki kendi yerlerine dair içsel çalışan davranış modelleri oluşturmaktadırlar (Özeren & Akın, 2016). Bağlanma figürü, güvende hissettiren kişi ya da güvenli üs sunan kişi olarak nitelendirilmektedir (Bowlby, 1973; Cozolino, 2014). Bebekteki sıkıntı işaretlerine olumlu uygun tepki verilebilmesi bağlanma figürünün belirleyicisi olmaktadır (Hazan & Shaver, 1994). İçsel çalışan modellerin dayanağını bağlanma figürü, bağlanma figürünün nerede yer aldığı ve vereceği tepkilere yönelik beklentiler oluşturmaktayken, kendiliğe dair içsel çalışan modellerin dayanağını bağlanma figürünün gözünden kendisinin kabul edilebilir olup olmadığına dair temsiller oluşturmaktadır. Kendilik hakkındaki içselleştirilmiş temsiller, süreğen, gerçekçi ve olumlu bir kimlik duygusunun edinilmesinde önemliyken, diğerleri hakkındaki temsiller ise süreğen ve haz verici kişiler arası ilişkilerin kurulabilmesinde kritik bir öneme sahiptir (Diehl ve diğerleri, 1998). Bağlanma kuramı çerçevesinde, bağlanma figürleri ile şekillenen modellerin, yetişkin dönemdeki kişiler arası ilişkiler için birer prototip oluşturduğu düşünülmektedir (Tolan, 2002).

Siegel ve Hartzell (2003), çocuğun kurduğu bağlanma örüntülerinin bütün hayatını etkilediğini, nesilden nesile aktararak devam ettiğini (Lippe ve diğerleri, 2010) ve bireylerin ebeveyn olduklarında da kendi bağlanma örüntülerinin %70'ini çocuklarına aktardıklarını belirtmektedir. Bağlanmada bakım verenin, çocuğun her gereksinim duyduğunda güvenli sığınak rolünü üstlenmesi ve çocuğun bakım verene ihtiyaç hissettiği anda ulaşabilmesi ve ardından dünyayı keşfetmeye devam edebilmesi, güvenlik üssü (secure base) oluşturulmasını sağlamaktadır (Benli, 2019; Cassidy, 1999, akt. Öztekin, 2018).

Bowlby'e göre, bakım veren ile bebek arasındaki bağlanma stili ruh sağlığının esas belirleyicisidir. Kaygılı ve güvensiz bağlanan çocuk, yaşamı boyunca beraberinde getireceği bir "ben ve öteki" kalıbına dönüşerek, dünya ile bağlantı kurmaktadır. Kaygılı bağlanan bireyin, bakım veren ile uygun mesafede ilişki kuramayarak, ona yapışma veya ondan kopma ya da bu ikisi arasında yalpalama durumu göstereceğini belirtmiştir. Bu yalpalama, Mahler'in "yeniden yakınlaşma" krizini ifade ederken vurguladığı çift eğilimliliğe benzemektedir (Mahler, Pine, & Bergman, 2018).

Mahler'e göre, insan yavrusunun biyolojik doğumu ve psikolojik doğumu eşzamanlı değildir. Mahler, biyolojik doğumun dramatik, gözlemlenebilir ve sınırlarının kesin olduğunu; psikolojik doğumun ise, tedricen gelişen ruhsal bir süreç olduğunu ileri sürmüştür. Anne-bebek çiftleriyle yaptığı çalışmalarda, 0-3 yaş grubundaki çocukların, annesiyle olan ilişkisini ve kişilik gelişimini inceleyerek Ayrılma-Bireyleşme Teorisini ortaya koymuştur. Teorisinde, babanın bir sevgi nesnesi olarak, en başından beri anneden tamamen farklı bir sevgi nesneleri kategorisine dahil olduğunu, bebeğin küçük yaştan itibaren babasıyla annesi arasında özel bir ilişki olduğunu algıladığını belirtmiştir (Mahler ve diğerleri, 2018). Bununla birlikte, Mahler, bebeğin anne ile ortakyaşamsal (simbiyotik) ilişkiden ayrılmalarda, babanın kendilerinden farklı bir nesne olarak görülmesi durumunun destek olduğunu ifade etmiştir. Böylece babanın, bebeğin ilk kez anne dışındaki birinin varlığından haberdar olmasını sağladığını ileri sürmüştür (Öngider, 2013).

Bağlanmanın 0-3 yaş arasında tamamlanıp bebeklikten yetişkinliğe süreklilik gösterdiği çalışmaların yanında (Tüzün & Sayar, 2006; Ainsworth, 1989) bebeklikten yetişkinliğe sürekliliğinin değişebildiğini ortaya koyan çalışmalar da (Weinfield ve diğerleri, 2003; Suları ve diğerleri, 2003; Soysal ve diğerleri, 2005; Kulaksızoğlu, 2002) mevcuttur. Bağlanmanın süreklilik ve süreksizliğinin altında yatan çeşitli mekanizmalar tartışılmaktadır (Suları ve diğerleri, 2003). Weinfield ve diğerlerine göre (2003), çocuklara kötü muamele, anne depresyonu ve erken ergenlik döneminde aile işlevleri bağlanmanın sürekliliğini etkilemektedir.

2.1.1. Baba-Çocuk Bağlanma İlişkisi

Bowlby, bağlanma kuramını ilk ortaya koyduğu dönemlerde, bağlanma figürü olarak babadan bahsetmemiş, psikanalitik meslektaşlarının, “bebeklerin annelerini, anneler oral tatmin sağladığı için sevdikleri” görüşünü çürütmeyi öncelikli amaç edinmiştir. Bowlby'nin bağlanma figürleri olarak babaların rolüne ilişkin düşünceleri, ilgili araştırma bulgularının yayınlanması doğrultusunda zaman içinde gelişmiştir. Bu araştırmalardan biri Ainsworth (1967) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ainsworth Uganda'da doğal ev gözlemleri yaparak gerçekleştirdiği çalışmasında, bebeklerin annelerine bağlandıkları gibi diğer figürlere de (baba, kardeş, büyükanne, büyükbaba) bağlandıklarını ve babalarını görmeyen bebeklerin dahi babalarına bağlandıklarını gözlemlemiştir. Bununla birlikte Ainsworth, çoğu durumda bağlanma figürü olarak

anneninin tercih edildiğini ve bu durumun özellikle bebeklerin yorgun, aç veya hasta olduklarında görüldüğünü, ancak annelerin olmadığı durumlarda bebeklerin belirli ikincil figürlerin teselli etmesini kabul etme eğiliminde olduklarını tespit etmiştir (Bretherton, 2010).

Bebeklerin yaşamlarının ilk yılı boyunca belirli "bağlanma nesnelere" yönelik ayrılık kaygısının başlangıcını tespit etmek ve daha sonraki gelişimini tanımlamak amacıyla Schaffer ve Emerson (1964) tarafından İskoçya'da 60 anneye gerçekleştirilen çalışma sonuçları da bebeklerin babaları da bağlanma figürü olarak benimsediklerini ortaya koymaktadır. Araştırmada bebeklerin çoğunluğunun ilk olarak annelerine yönelik ayrılık kaygısı geliştirdikleri ancak kısa süre içinde bebeklerin çoğunun ek bağlanma nesnesi benimsedikleri, bebekler 18 aylık olduklarında annelerin yalnızca yarısının temel bağlanma nesnesi olduğu, kalan ailelerin çoğunda anne ve babaların "temel" rolü birlikte üstlendikleri, 60 aileden 10'unda babanın 18 aylık bebeğin tek temel nesnesi olarak tanımlandığı belirlenmiştir. Ainsworth (1967) ile Schaffer ve Emerson (1964) tarafından gerçekleştirilen araştırmalar, fiziksel bakım veya bebekle geçirilen zamandan ziyade duyarlılığın, bebeklerin "temel nesne" seçimine rehberlik ettiğini düşündürmektedir (Bretherton, 2010).

Baba, annenin gebeliği ile bağlanma davranışları geliştirmeye başlamaktadır. Babanın bebek ile doğrudan ilişkisi ise babanın anne karnındaki bebeğin ilk hareketlerini hissetmesiyle başlar (Dönmez & Gümüşsoy, 2019). Gebelik sürecini izleyen baba doğumun gerçekleşmesiyle birlikte sevmeye duygusu ve babalık rolünü kazanır. Doğumdan sonra bebekle oluşan fiziksel temas baba ve bebek arasındaki duygusal bağı başlatmaktadır. Bebek babasını kokusundan, giyiminden ve konuşmasından fark edebilmektedir. Bu durumda bebek ebeveyninin sevgisine ve güvenine açıktır (Bell ve diğerleri, 1998; Kavlak & Şirin, 2007).

Baba ile bebek arasındaki bağlanmayı ve babalık rolünü etkileyen çeşitli faktörler vardır. Bu faktörlerden bazıları eğitim düzeyi, gelir düzeyi, çekirdek veya geniş aile olma durumu, ilk baba olma yaşı, çocuk sayısı, meslek, babalık ile ilgili bilgi almış olma, çalışma koşulları, çocuğu isteme durumu olarak sayılabilir (Türk Döndükcü & Taş Aslan, 2020). Sosyo-ekonomik düzey arttıkça babaların çocuğun bakımına ve eğitimine katılımı da artmaktadır (Sarkadi ve diğerleri, 2008). İş hayatında doyuma ulaşan babaların çocuğun bakımına daha fazla eşlik ettikleri, onlarla daha iyi ilişkiler kurdukları belirlenmiştir (Condon ve diğerleri, 2007; Güleç & Kavlak, 2013; Nkwake, 2009). Bununla birlikte babanın bebeğiyle geçirdiği sürenin de bağlanma niteliği açısından

önemli etkiye sahip olduğu, babaların çalışma saatleri arttıkça bebekleriyle güvenli bağlanma olasılıklarının azaldığı belirlenmiştir (Wong ve diğerleri, 2009).

Ebeveynler arası ilişki baba-çocuk bağlanmasını etkileyen faktörlerden biridir (Witte ve diğerleri, 2019). Anne tarafından desteklenen bir baba, çocuğuyla daha güvenli bir bağlanma gerçekleştirebileceğinden (Soysal ve diğerleri, 2005) anne baba arasındaki ilişkinin baba çocuk bağlanmasını şekillendirebileceği ifade edilebilir. Eşler arasındaki çatışmaların, çocuğun uyumunu ve sosyal duygusal gelişimini sekteye uğratabileceği belirtilmektedir (Cummings, Merrilees, & George, 2010). Alan yazında babanın evlilikten aldığı doyumun baba-çocuk ilişkisi için belirleyici olduğunu belirten araştırmalar da mevcuttur (Lundy, 2002).

Baba-bebek bağlanması, babanın bebeğin bakımına dahil olma düzeyinden de etkilenmektedir (Güleç & Kavlak, 2015). Alanyazında, farklı yaşlardaki çocuklar ve babalarıyla yürütülen araştırmaların çoğu, babaların çocuğun bakımına katılımının çocuğuyla olan ilişkisinin niteliğini etkilediğini göstermektedir (Caldera, 2004; Yoon ve diğerleri, 2021). Babalarıyla sıcak ve bilişsel gelişimi destekleyici bir ilişki örüntüsü kuran çocukların daha mutlu, bağımsız ve diğer kişilerle daha kolay iletişim kurabilen çocuklar olarak yetiştikleri belirlenmiştir (Biller, 1993). Baba katılımını bağlanma kuramı bakış açısı ile ele alan çalışmalarda genellikle baba katılımının bağlanmaya doğrudan etkisi olduğuna dair sonuçlara ulaşılmıştır (Brown, Mangelsdorf ve Neff, 2012; Fuertes ve diğerleri, 2016).

Babanın çocuk bakımına katılımı babalık rolünü güçlendirmekte, bebeğin sosyal gelişimine uygun ortam yaratmaktadır. Çocukları ile kaliteli zaman geçiren ve onlara sevgi davranışları gösteren babaların çocuklarıyla güvenli bağlanma geliştirme olasılığı yüksektir. Bebeğin bakımına ve eğitime katılan babalar ve çocukları incelendiğinde; çocukların babaları ile güvenli bağlanma oluşturdıkları, zorluklara karşı daha dirençli oldukları, babalarıyla daha sıcak ilişkiler kurdukları, yakını olmayan veya tanımadığı kişilerle iletişimlerinin daha rahat olduğu, toplumun ahlaki normlarına daha uyumlu oldukları ve süperegönün gelişiminin bağlanma ile desteklendiği görülmektedir (Belsky, 1996; Easterbrooks ve Goldberg, 1984; Kotelchuk, 1976; Şahin ve Özbey, 2009).

Baba-çocuk bağlanmasını etkileyen faktörler arasında baba depresyonu, babaların ebeveynlik özyeterliliği ve çocuk bakımında yaşadıkları çaresizlik duyguları sayılabilir. Babanın depresyon semptomları göstermesinin, çocuğunun bebeklik, çocukluk ve ergenlik dönemlerinde içselleştirici (aşırı ağlama, aşırı öfke, anksiyete semptomları vb.) ve dışsallaştırıcı (dikkat problemleri, karşı gelme davranışı vb.) davranışlarla ilişkili

olduğu (Carro ve diğerleri, 1993; Gutierrez-Galce ve diğerleri, 2015; Reeb ve diğerleri, 2015), aile içi çatışmaları tetiklediği ve böylece çocuk gelişimini olumsuz yönde etkilediği belirlenmiştir.

Babaların özyeterlik algıları ve bağlanma arasındaki ilişkiye yönelik yapılan sınırlı sayıdaki araştırma, babalık özyeterliği ile ebeveyn katılımı arasında pozitif ilişki olduğunu (Finzi-Dottan ve diğerleri, 2016; Jacobs & Kelley 2006; Kwok ve diğerleri, 2013), ebeveynlik özyeterliğinin babaların sıcaklığını (Trahan & Shafer, 2019) ve baba-çocuk ilişkisini (Dyer ve diğerleri, 2017) etkileyen önemli bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. Bu noktadan hareketle ebeveynlik öz yeterliliği daha yüksek olan babaların çocuk yetiştirmeye daha istekli oldukları ve bu nedenle ebeveynlik memnuniyetleri daha fazla olduğu ve bu durumun baba-çocuk bağlanmasını etkileyeceği ifade edilebilir.

Ebeveynlerin çocuk bakımında çaresizlik hissetmeleri, bakım sağlamada başarısız olmalarına ve çocukların sağlıklı gelişimlerinin risk altına girmesine neden olabilir. George ve Solomon (2011), bazı çocukluk travmaları ve depresyon gibi deneyimlere sahip annelerin bakım verme rolünde kendilerini çaresiz hissettiklerini ve ebeveynlikten korktuklarını, çaresiz ve korkmuş anne davranışlarının çocukların sosyal duygusal sorunlarıyla ilişkili olduğunu vurgulamışlardır. Babaların ebeveynlik stresi ve sorunlarla başa çıkma yöntemlerinin bağlanma güvenliği açısından önemli olduğu düşünüldüğünde (Jarvis ve Creasey,1991) babaların çocuk bakımında hissettikleri çaresizliğin de bağlanma güvenliği açısından önemli olduğu düşünülebilir.

Ebeveyn davranışlarının çocuğun güvenli bağlanmasında belirleyici rol oynadığı (Van Der Voort ve diğerleri, 2014) ve çocuğun kişisel özelliklerinin (mizaç, cinsiyet gibi) de ebeveynlik davranışlarının belirleyicileri arasında olduğu (Belsky, 1984; Fang ve diğerleri, 2022; Seigny ve Loutzenhiser, 2010; Taraban ve Shaw, 2018) ifade edilmektedir. Çocukların sahip oldukları özellikler arasında ebeveynlik davranış örüntüleriyle en çok ilişkili bulunan özellik mizaçtır. Çocukların mizacı, ebeveynlerinin çocuklarına yönelik davranışlarını, ebeveyn-çocuk ilişkisini etkileyerek çocukların bağlanma biçimini belirleyebilir (Erdoğan Taycan ve Çepik Kuruoğlu, 2014; Kökçü ve Kesebir, 2010).

İlgili alan yazın incelendiğinde bağlanma sürecinde babanın etkisinin her geçen gün arttığı ve babalarıyla güvenli bağlanma gerçekleştiren bireylerin sonraki gelişimsel dönemlerde daha yüksek iyilik hali ve daha düşük psikolojik belirtiler gösterdikleri görülmektedir (Agerup ve diğerleri, 2015; Van IJzendoorn ve De Wolff, 1997).

2.1.2. Bağlanmanın Önemi

Bağlanma kaynaklı ihtiyacın yanı sıra güven ve sevgi duygularını hissetmek, kişiliğin şekillenmesi ve beynin gelişimi için son derece hayati öneme sahiptir. Avustralyalı psikanalist Rene Spitz'in araştırmasında, II. Dünya Savaşı sonrasında Romanya'da bir yetimhanede büyütölmesi gereken bebeklerin fiziksel ve duygusal gelişimi incelenmiştir. Annelerini ve babalarını savaşta kaybetmiş 234 bebeğin barınma, beslenme ve hijyen gibi temel ihtiyaçları asgari düzeyde sağlanmışır. Ancak savaş dönemindeki olanakların kısıtlı olması ve yetimhanede yeterli sayıda bakıcı bulunmaması nedeniyle yetimhanedeki bebekler, duygusal olarak ihmal edilmiştir. Bu ihmalden en çok etkilenen grup 0-2 yaşı bebekler olmuştur (Akçakaya, 2019).

Bebekler yaşımanın ilk 2 yılında beynin sağlıklı bir şekilde gelişmesi için, yeterli miktarda uyarana ihtiyaç duymaktadır. Bakım verenin bebekle samimi ve içten ilgilenmesi, ona sevgi dolu sözlerle yaklaşması, duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarını fark ederek karşılaması, onunla göz teması kurarak çeşitli oyunlar oynaması bu tür uyarılara örnek gösterilebilir (Akçakaya, 2019). Spitz'in araştırmasının sonucunda, bu yetimhanede büyütölün çocukların %37'sinin, beyinleri yeterli gelişim göstermediği için 3 veya 4 yaşlarında öldükleri gözlenmiştir. Bununla birlikte çocukların %52'sinin ölmediği ancak ciddi zihinsel gelişim sorunları yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu çocukların ölme sebebinin fiziksel bakımsızlık değil, gelişimlerinin kritik dönemlerinde sevgi ve güven duygusunu pekiştirecek yeteri kadar uyarana maruz kalmamaları ve duygusal ihmale uğramaları olduğu ifade edilebilir (Akçakaya, 2019:109)

Son 50 yıldan bu yana sürdürölün araştırmalar, güvenli bağlanmaya sahip çocuklara dair şu sonuçları ortaya koymuştur: Güvenli bağlanan çocukların ebeveynleriyle daha mutlu bir yaşıam sürdürdölüğü, anne babalarına karşı daha az öfke duydukları, arkadaşları ile daha iyi geçindikleri, arkadaşlarıyla aralarındaki sorunları çözme becerisine sahip oldukları görölümüştür. Kardeşlik ilişkilerinin daha iyi olduğu, sorunların çoğunun çözölümü olduğunu bildikleri, hayatta iyi şeylerle karşılaşacaklarına inandıkları, sevdikleri insanlara güven duydukları, çevrelerine karşı nazik davranmayı bildikleri sonuçlarına ulaşılmıştır (Hoffman ve diğerleri, 2021). Okul öncesi dönemdeki çocuklarla yapılan araştırmalarda; güvenli bağlanma geliştiren çocukların, okul öncesi eğitimde kendilerine daha fazla güvendikleri ve daha yüksek benlik saygısına sahip oldukları (Sroufe, 2005); sosyal becerilerinin yüksek olduğu, olumlu duygulanımlarının daha fazla olduğu, yetişkinlerle işbirliği yapabildikleri ve uyumlu davrandıkları belirlenmiştir (Soysal ve

diğerleri, 2005). Ayrıca duygu düzenleme becerisini daha iyi kullandıkları görülmektedir (Kafetsios 2003; akt. Görünmez, 2006). Güvenli bağlanma, benlik algısını arttırarak dayanıklılık kapasitesini güçlendirmektedir (Both ve Jernberg, 2014).

Güvenli bağlanan küçük çocukların keşif yapma konusunda daha etkin oldukları, dikkat sürelerinin daha uzun olduğu, daha simgesel oyunlar oynadıkları, gelişim süreçlerini sağlıklı ve yaratıcı bir hayal gücüyle besledikleri gözlenmiştir (Cooper ve diğerleri, 2021). Corine de Ruiter ve Marinus Van Ijzendoorn adlı araştırmacıların oluşturdukları grafiklere göre, ebeveynler duyarlılık, anlayış, yapıcı destek ve ceza içermeyen yönlendirme vasıtasıyla çocukları ile güvenli bağlanma sağladıklarında onlara özsaygı, yüksek düzeyde motivasyon, dikkat kontrolü, bir işte emek harcama konusunda sebat ve meta bilişsel beceriler kazandırmış olurlar. Tüm bu yeterlilikler akademik başarıya katkı sağlar (Cooper ve diğerleri, 2021).

Güvensiz bağlanma geliştiren çocukların sosyal izolasyona eğilimli, sinirli, rahatsız, huzursuz, akranlarına ve öğretmenlerine karşı saldırgan, uyumsuz, depresif, imgeleme gerektiren oyunlarda başarısız oldukları ve sorumluluklarını yerine getiremedikleri gözlenmiştir. Gerilimli direnç gösteren çocuklarınsa, sıklıkla fiziksel şiddet uyguladıkları, düzeni bozucu davranışlar sergiledikleri, kurallara düşünmeden karşı çıktıkları ve aniden öfkelenedikleri belirlenmiştir. Gerilimli kaçınan bağlanma geliştiren çocuklarınsa, çevrelerindeki kişileri denetimleri altına alma eğiliminde oldukları ve öfkelerini doğrudan ifade edemedikleri belirlenmiştir (Soysal ve diğerleri, 2005).

2.1.3. Bağlanmanın Değerlendirilmesi

2.1.3.1. Yabancı (garip) Durum Testi

Ainsworth ve arkadaşları (1978), bebeklerde bağlanmayı anlamak amacıyla 1 yaşındaki 26 çocuk ve bu çocukların bakıcılarıyla yaptıkları araştırmada, 8 aşamadan meydana gelen Yabancı Durum Testini (Strange Situation) geliştirmişlerdir. Laboratuvar ortamında, çocuklar farklı aşamalarda gözlemlenerek onların tepkileri ölçülmüştür (Ainsworth ve diğerleri, 1978; Demirdağ, 2017:13). Birinci aşamada anne ve bebek bir dakika süreyle gözlem odasına getirilir. İkinci aşamada bebek odayı keşfeder ve anne isterse ona katılır (3 dakika). Üçüncü aşamada yabancı odaya gelir ve bebekle etkileşime girer (3 dakika). Dördüncü aşamada, anne odadan çıkar ve bebek yabancıнын yanında kalır (3 dakika). Beşinci aşamada anne içeri girer ve yabancı odadan çıkar (3 dakika). Altıncı

aşamada anne bebeği yalnız bırakır (3 dakika). Yedinci aşamada yabancı geri gelir ve bebekle kalır (3 dakika). Sekizinci aşamada anne döner ve yabancı tekrar ayrılır (3 dakika). Yabancı durum testinde iki ayrılık (aşama 4 ve 6) ve iki kavuşma (aşama 5 ve 8) gerçekleşir. Bebeğin bu ayrılıklara ve kavuşmalara verdiği tepkiler güvenlik açısından oldukça önemlidir (Solomon ve George, 1999).

Ainsworth bu test ile bir yaşındaki bebeğin yabancı ortamda, bakım veren kişiden ayrıldığı ve yabancı kişilerle kaldığı durumlarda bağlanma sistemini etkinleştirmeyi amaçlamıştır (Ainsworth, 1970; akt. Mustan, 2017: 13).

2.1.3.2. Bağlanma Stilleri

Çocukluk dönemindeki bağlanma çalışmaları, Ainsworth'un araştırmaları esas alınarak yapılmıştır (Ainsworth, 1979, akt. Morsünbül & Çok, 2011) Ainsworth ve arkadaşları, Yabancı Durum Testi sonucunda, çocukların bağlanma stillerini üç gruba ayırmıştır. Güvenli (secure) bağlanan çocuklar, bakıcı ile birlikteyken hevesle ortamı keşfederler. Bakıcının yokluğunda çok az kaygı tepkisi gösterirler. Bakıcı ortama döndüğünde, onunla yakın temas kurarak ortamı keşfetmeye dönerler. Kaygılı-kararsız (anxious-ambivalent) bağlanan çocuklar ortamla çok ilgilenmezler. Bakıcılarının yokluğunda oldukça kaygılanırlar ve bakıcı döndüğünde kolay kolay yatışmazlar. Bakıcılarına yönelik yakınlık ve temas isteğinin yanında, kızgınlık ve direnme reaksiyonları gözlemlenir. Kaçınan (avoidant) bağlanma stiline sahip çocuklar, bakıcılarından ayrıyken çok az stres reaksiyonu gösterirler ve bakıcıları döndüğünde yakınlığı reddederler. Bakıcılarından uzaklaşarak dikkatlerini ortama yöneltirler (Bretherton 2000; Cassidy, 1994, akt. Morsünbül & Çok, 2011).

Howe'un (1995) çalışmasında, çocukların %60'ının güvenli bağlandığı; %25'inin kaçınan (avoidant), %10'unun kaygılı-kararsız (anxiuos-ambivalent) ve %5'inin karmaşık bağlanma stilleri gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca yapılan boylamsal araştırmalar, bağlanma stillerinin çocuğun hayatı boyunca önemli olduğunu ve devamlılığını göstermektedir (Daniel & Taylor, 2001).

2.1.3.3. Yabancı Durum Testinin Sınırlılıkları

Yabancı durum testinin standart bir ölçme aracı olarak bağlanma kuramının temel varsayımlarının sınanmasında çok önemli bir katkıda bulunduğu kabul edilmekle birlikte, yapılan araştırmalarda, her koşulda kullanılabilir ve her kültür için uygun bir yöntem

olmadığı görülmüştür. Testin oyun odası olarak hazırlanmış bir laboratuvar ortamında yapılması, çocuğun kısa sürelerle de olsa iki kez annesinden ayrılmak zorunda kalması ve hiç tanımadığı bir yabancı ile zaman geçirmesi nedeniyle ekolojik geçerliği sorgulanmıştır (van Ijzendoorn ve diğerleri, 2004). Aynı zamanda anneden ayrılmanın yarattığı stresin, çocuğun örselenebilirliği üzerine etkisi dikkate alındığında, etik olarak da sorun olabileceği belirtilebilir (Thompson, 1990).

Yabancı durum testine yönelik temel eleştiri testin kültürel geçerliliği konusunda olmuştur. Özellikle bireyci Batı kültürleri ile toplulukçu Doğu kültürleri arasındaki çocuk yetiştirme ve erken dönem anne çocuk ilişkisindeki farklılıkların yabancı durum testinin kültürel geçerliğini tehdit ettiği ileri sürülmüştür (Rothbaum ve diğerleri, 2000, 2006). Bu konudaki ilk kültürlerarası çalışmalardan birinde Takahashi (1986), ABD örneklemini ile karşılaştırıldığında Japonya'da daha fazla oranda kaygılı/ dirençli çocuk bulunmasını yabancı durum testinin Japon çocuklar için çok stresli bir ölçüm olması ile ilişkili olabileceğini belirtmiştir. Bu çalışmadan sonra yabancı durum testinin ekolojik geçerliği daha fazla sorgulanmış, özellikle Japonya gibi erken dönemde anne-çocuk ilişkisinin çok sıkı olduğu kültürlerde anneden ayrılmaya dayalı ölçümlerin hem çocuğun hem de annenin gözünü korkuttuğu ve gereksiz stres yarattığı, bu nedenle de ölçümün kültürel geçerliğini zayıflattığı öne sürülmüştür (Jin ve diğerleri, 2012; Vereijken ve diğerleri, 1997). Testin bu tür sınırlılıkları nedeniyle yabancı ortamda gözlenebilen bütün özellikleri, ev ortamında detaylı bir şekilde anne çocuk etkileşimi içinde gözleme dayanan Bağlanma Davranışları Sınıflandırma Seti (BDSS) kullanılmaya başlanmıştır.

Uygulama kolaylığı ve ev ortamında uygulandığı için daha yüksek dış geçerlik gibi avantajlarının yanı sıra Van Ijzendoorn ve arkadaşlarının (2004) meta analiz çalışması, gözlemci değerlendirmesine dayanan BDSS uygulamasının hem bebekler hem de okul öncesi dönemdeki bütün çocuklar için daha geçerli bir ölçme aracı olduğunu göstermiştir. BDSS için yapılan bu kapsamlı çalışmada hem BDSS'nin bileşen ve ayırıcı geçerliği (özellikle mizaçtan bağımsız olarak bağlanmanın ölçülebildiğinin gösterilmesi) hem de yordayıcı geçerliği için destekleyici sonuçlar elde edilmiştir.

Bu araştırmada, istatistiksel olarak, sürekli puanlar kullanıldığı için Bağlanma Davranışları Sınıflandırma Setinden bağlanma güvenliği puanları hesaplanmıştır. Bu puanlar, kategorik olan bağlanma stillerinden farklıdır. Baba-çocuk bağlanma güvenliği puanları ile çocukların mizacı ve babaların çocuk bakımında çaresizlik verileri arasındaki ilişki incelenmiştir.

2.2. Çocuk Mizacı

Mizaç, doğuştan gelen kişilik özelliklerinin tümü olup bireyin dikkati, duyguları, davranışları ve kendini düzenlemedeki özgün davranış şeklini belirleyen bireysel farklılıkları olarak tanımlanmaktadır ve bireylerin ne yaptıklarıyla değil bir duruma nasıl tepki verdikleriyle ilgilidir. Mizacın genetik kökenlerinin olması yanında zaman içinde ve çocuğun içinde yaşadığı çevresel özelliklere bağlı olarak bir değişim potansiyeli taşıdığını ifade etmek mümkündür. Çevreyle etkileşim, çocuğun uyumu ve davranışları üzerinde önemli bir role sahiptir (Chess & Thomas, 2012).

Çocuğun mizacı, sosyalleşme süreci içinde önemli bir faktör olmakla birlikte; mizaç yaşamın erken dönemlerinde ortaya çıkan fizyolojik ve biyolojik süreçlerle güçlü bağlantıları olan değişmeye dirençli davranışsal ve duygusal özellikler örüntüsüdür (Kılıç & Aytar, 2017). Thomas ve Chess (1977) çocukların mizaç özelliklerini etkinlik düzeyi, düzenlilik, yaklaşma ya da kaçınma, uyumluluk, tepki gösterme eşiği, tepki şiddeti, duygu durumunun niteliği, dikkat dağılması, dikkat süresi ve devamlılık olarak 9 boyutta belirlemiş ve bu özelliklerin kolay çocuk, zor çocuk ve yavaş ısınan çocuklar olarak kategorilere ayırmıştır (Delisi & Vaughn, 2014). Zor mizaçlı çocuklar, ilk ve orta çocuklukta kaygılı, içe kapanık ve saldırgan davranışlar açısından büyük risk taşımaktadır. Yine bu çocuklar günlük rutinleri düzensiz, yeni deneyimleri kabul etmede yavaş, daha az sebatkar ve daha fazla tepkiseldirler (McMahon & Wells, 1998). Zor mizaca sahip olan çocukların aile içindeki çatışmalı durumlardan etkilenme düzeylerinin daha yüksek olduğu ve bu olumsuz etkinin, çocukların davranış problemlerinin artmasında etkili olduğu gibi ilkökul dönemine kadar devam ettiği belirlenmiştir. Zor mizaç özellikleri, çatışmalı aile ortamında çocuklar için risk faktörü oluştururken, kolay mizacın da koruyucu özelliği olduğu ortaya konulmuştur (Akt. Yağmurlu, Sanson & Köymen, 2005).

Ebeveynlik, ebeveynin çocuğun gelişimini etkilediği ve karşılığında çocuğun ebeveyni etkilediği karşılıklı bir süreçtir. Uyumlanabilen, yatıştırılması kolay veya girişken bir çocuk, sıcak ve duyarlı ebeveynliği ortaya çıkarabilirken, sinirli, talepkar veya geri çekilen bir çocuk, ebeveyn öfkesine veya uyarımın geri çekilmesine neden olabilmektedir. Bunun tersi durum olan sıcak ve duyarlı ebeveynlik, çocukta olumsuz duygusallığı azaltabilirken, mesafeli veya tutarsız ebeveynlik bunu artırabilir (Putnam ve diğerleri, 2002). Bakım verenler davranışlarını çocukların ihtiyaçlarına uyacak şekilde değiştirdiği sürece çocukların mizacının ve diğer özelliklerinin etkisi hafifletilebilir.

Bununla birlikte, bir annenin bunu yapma kapasitesi kendi kişiliği veya stresli koşullar tarafından sınırlandığında, zor bir mizaç veya sorunlu davranışlara sahip bebekler bağlanma güvensizliği geliştirme riski altındadır (Hong & Park, 2012).

Çalışmalar, güvenli bağlanan bebeklerin çoğunun her bir ebeveyn ve onların çeşitli bakıcılarıyla belirgin şekilde farklı bağlanma bağları geliştirdiğini göstermiştir. Bu, ebeveynlerin çocuklarının çevresini etkileyerek çocuklarının mizacını değiştirebileceğini göstermektedir. Thomas ve Chess (1977), bir çocuğun “kolay” veya “zor” olarak sınıflandırılmasına yol açan davranışların ebeveyn ve kültürel değerlere, tutumlara ve uygulamalara bağlı olarak değişebileceğini kabul etmişlerdir. Dolayısıyla etkileşimin, kişinin mizacının ailesi, okulu ve çevresi ile uyumu olan “uyum iyiliği” açısından değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Doğası gereği sorunlu olmayan herhangi bir mizaç özelliğinin "kabul edilebilirliğini" belirleyen şey, etkileşimdir (Hong & Park, 2012).

Mizacın çocuğun bakım verene bağlanması üzerinde etkilerine yönelik iki farklı görüş bulunmaktadır. Bazıları bağlanma güvenliğindeki çeşitliliğin bebekler arasındaki mizaç farklılıklarının bir ürünü olduğunu (Chess & Thomas, 1982; Kagan, 1982, 1984), bir başka deyişle mizacın anne-bebek etkileşimlerini yönlendirerek bağlanmayı etkilediğini iddia etmiştir (Goldsmith ve Alansky, 1987). Diğerleri ise bu tür mizaç farklılıklarının bağlanma sınıflandırmasında, özellikle de bebeklerin güvenli veya güvensiz olarak sınıflandırılmasında önemli bir belirleyici olmadığını ileri sürmüştür (Sroufe, 1985, akt. Belsky & Rovine, 1987). Alan yazında bu görüşü destekler nitelikte, bir bakıcıya karşı dağınık bağlanmış olan bebeklerin başka bir bakıcıya karşı mutlaka dağınık bağlanmadığı sonucuna ulaşan (Main & Solomon, 1990, akt. Wang ve diğerleri, 2015) ve 13 örneklemin (N=2,028) meta analizinde çocuk mizacı ile bebeklikteki dağınık bağlanma arasında anlamlı bir ilişki bulamayan (van IJzendoorn ve diğerleri, 1999) araştırmalar da bulunmaktadır. Bu görüşü savunanlar mizacın biyolojik temelli olduğu için doğum sonrası dönemde gelişen bağlanmayı etkileyen tek faktör olmadığını, eğer mizaç bağlanmayı şekillendiren faktörlerden biri olsaydı, bir bebeğin ebeveynlerinden birine güvenli bir şekilde bağlanırken diğerine aynı anda güvensiz bir şekilde bağlanmasının imkansız olması gerektiğini ileri sürmektedirler (Bee & Boyd, 2009, akt. Kaya ve diğerleri, 2020). Mizacın bağlanma güvenliğinin değerlendirilmesinde oynadığı sınırlı rolün kanıtı olarak, Sroufe (1985) gibi teorisyenler alan yazında yer alan araştırmalardaki anne ve baba sınıflandırmaları arasındaki uyum eksikliğine ve bağlanma

gruplarını ayırt etmede annenin rapor ettiği mizaç ölçümlerinin rutin başarısızlıklarına işaret etmişlerdir (akt. Belsky & Rovine, 1987).

Çocukta kişilik gelişiminin temelini 0-6 yaşta olduğu ve mizaç, cinsiyet, bilişsel beceriler, anne-baba ve öğretmen tutumları, arkadaş ilişkileri gibi faktörlerin etkisiyle oluşan davranışların kişiliği şekillendirdiği belirlenmiştir. Kişiliği oluşturan faktörlerden biri olan mizaç hakkında bilgi sahibi olmanın, okul öncesi dönemde çocuğa yaklaşım tarzında belirleyici olduğu düşünülmektedir. Moffitt'e (1993) göre, erken dönemde sinirli olan çocukların, sonraki dönemlerde okul başarısızlığı, akran ilişkilerinde problemler yaşama ve suça karışma ihtimali yüksek olmaktadır. Mizacın sosyal davranışlarla ilişkili olduğu, bebeklik mizaç değerlendirilmesinde korkunun, çocuğun 6-7 yaşına geldiğinde yaşadığı suçluluk, empati ve düşük düzeyde öfkeyi yordadığı belirlenmiştir (Kılıç & Aytar, 2017).

Literatürde, mizacın bebeklikten yetişkinliğe devamlılığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Mcdevitt, 1986; Sanson ve diğerleri, 2004). Prior (1992), gözden geçirme makalesinde mizacın tepkisellik, çekingenlik ve hareketlilik boyutlarında devamlılık gösterdiğini, ancak genel olarak araştırmalara bakıldığında devamlılığın daha çok herhangi bir mizaç boyutunda uçlarda puan alan çocuklarda daha belirgin olduğunu öne sürmektedir. Pek çok araştırmacı ise (Sanson ve diğerleri, 2004; Thomas & Chess, 1986) mizaç özelliklerinin devamlılığını bu özelliklerin çevresel faktörlerle olan etkileşimi ile açıklamaktadır (Sümer ve diğerleri, 2009) ve mizacın etkileşimi çocuğun davranış ve gelişimini etkilemektedir. Bu etkileşimden en iyi sonucun ortaya çıkması için önerilen modellerden biri uyum iyiliği-iyi uyum olarak isimlendirilen çocuğun mizacının ve çevrenin talepleri ile eşleşmesi temeline dayanan uygulamalardır (Hipson & Seguin, 2017). Thomas ve Chess (1977) mizaç ve çevre etkileşiminin olumlu sonuçları üzerinde çalışarak uyum iyiliği modelini geliştirmiştir.

İlgili çalışmaların çoğu (Buss, 1981; Crockenberg & Acredolo, 1983; Linn & Horowitz, 1983), zayıf ebeveynlik ve genel tepkisizlikle birlikte değişme eğiliminde olan sıkıntılı mizaç özelliklerine (sinirlilik, zorluk, olumsuz ruh hali gibi) odaklanmıştır. Diğer çalışmalar (Hinde, 1989; Kyrios & Prior, 1990), çocuğun olumlu duygulanımı ve öz-düzenlemesi ile ebeveyn duyarlılığı, sosyal etkileşimi ve ödül kullanımı arasındaki ilişkilere dikkat çekmiştir (Akt. Putnam ve diğerleri, 2002).

Araştırmalarda çocukların mizaç özellikleri ile davranış sorunları, akran kabulü, arkadaş seçimi ve sosyal yeterlilik, okul başarısı, öz-düzenleme ve öz-yeterlik kapasitesi, okulu sevmeye gibi değişkenler ile öğrenci-öğretmen etkileşimi arasında ilişki olduğu

bulunmuştur. Başka bir ifadeyle mizaç çocuğun kendine özgü davranış stilini belirlemekte ve çocuğun bireyselliği hakkında bilgi vermektedir (Rothbart ve diğerleri, 2000; Gleason ve diğerleri, 2005; Kristal, 2005; Liew ve diğerleri, 2008; Eisenberg ve diğerleri, 2009; Joyce, 2010; Zhou ve diğerleri, 2010; Curby ve diğerleri, 2011; Valiente ve diğerleri, 2012; Yoleri, 2014a).

2.3. Çocuk Bakımında Çaresizlik

Ebeveyn olmak, çiftlerin yaşam şeklini ve aile içi rolleri değiştirdiğinden uyum sağlanması gereken yeni ve zorlayıcı bir durumdur (Selimoğlu ve diğerleri, 2013). Bu yeni duruma uyum sağlamak ebeveynler için yıpratıcı ve psikolojik olarak yorucu olabilir (İlhan, 2017). Çocuk sahibi oldukları için mutluluk, sevgi ve şefkat hisseden ebeveynler, bir taraftan çocuğun gereksinimlerini karşılamaya çalışırken, diğer taraftan ebeveyn olmanın getirdiği stresle başa çıkmaya çalışırlar ve çocuğun bakımı konusunda çaresizlik duygusu yaşayabilirler. Bu durum, çocuğa verilen bakımın niteliğini ve bağlanma ilişkisini doğal olarak olumsuz yönde etkileyebilmektedir (George & Solomon, 2008; Solomon & George, 2011).

Bowlby, Solomon ve George, bakım verme sistemini, bir ebeveynin çocuğuna karşı koruyucu tepkilerini yönlendiren ve ebeveyn duyarlılığını ve çocuğun bağlanma sinyallerine tepkisini etkileyen biyolojik temelli bir motivasyon sistemi olarak tanımlamışlardır (George, 2014). Bakım verme sisteminin temelinde, çocuğu koruma, rahatlık ve bakımın sağlanması amaçlanmaktadır. Bakım sisteminin belirlenmiş hedefi, çocuğu güvende tutmak ve gelişebilmesini sağlamaktır. Bakım sistemi, ebeveyn duyarlılığı, bakımı ve korumasının temelidir (Bowlby, 1969/1982; George & Solomon, 2008).

Bir ebeveynin benlik algısı ve çocuğunun fiziksel ve psikolojik güvenliği için gerekli korumayı sağlama ve yanıt vermedeki davranışsal yetersizliği, çocuk bakımında çaresizlik olarak ifade edilebilir (George & Solomon, 2011). Çocuk bakımında çaresizlik yaşayan ebeveyn, öfke veya korku duyguları ile karşı karşıya kalır, kendisini yetersiz hisseder ve kontrolü kaybedebilir. Bakım verme rolündeki aşırı çaresizlik ve korku, daha sonra ebeveynin bakıcı rolünden vazgeçmesine ve çocuğunu koruyamamasına neden olmaktadır (Solomon & George, 2011). Engelli bakım sistemi terimi de buradan gelmektedir (George & Solomon, 2008).

Ebeveynin bakıcı rolünden vazgeçmesi, çocuk ihmalinde olduğu gibi oldukça açık veya daha örtük olabilmektedir. Örneğin, anne çocuğu tamamen kontrolden çıkmış olarak görebilir, böylece sağlanan herhangi bir bakım önemli görünmeyebilir veya çocuğu o kadar bağımsız ve yetenekli görebilir ki, çocuğunu herhangi bir korumaya veya bakıma “ihtiyaç duymaz” (George & Solomon, 2011). Bu anneler bakım verememekte ve dağınık bakım verme davranışları göstermekte ve küçük çocukları kendi dağınık halleriyle baş başa kalmaktadır. Bu erken deneyimlere sahip bazı çocuklar daha sonra, anneyi ilişkide tutmanın bir yolu olarak kontrol etme davranışı (ya cezalandırıcı-kontrol edici davranış ya da rolü tersine çeviren, bakım verme davranışı) gösterirler (George & Solomon, 2011); bu tür kontrol edici davranışlar, okul öncesi yıllarda ve sonrasında çocuğun örgütsüzleşmesinin bir biçimi olarak kabul edilir. Çalışmalar ebeveynlerin bakım verme çaresizliğinin, çocukların gelecekteki bağlanma ve davranış problemlerini yordadığını göstermektedir (George & Solomon, 2011; Huth-Bocks ve diğerleri, 2016).

Araştırmalarda bakım verme düzensizliğinin temelinin, ayrılmış bağlanma ile ilgili korku duygusu olduğu öne sürülmüştür (George ve West, 2001, baskıda; George, West ve Pettem, 1999; Solomon ve diğerleri, 1995). O halde, düzensizliği anlamada temel sorulardan biri, korkunun kaynağını anlamaktır. Bunu anlamak için, ebeveynin çocukluğundaki korku yaşantıları, çocuğunu nasıl gördüğü ve çocuğuna verdiği tepkiler incelenir (George, 2014).

Bir ebeveynin çocukluğundaki geçmiş deneyimleri, bakım sisteminin düzenlenmesine ve geliştirilmesine yardımcı olmaktadır (George & Solomon, 2008). Babanın bakımıyla ilgili araştırmalar (Brown ve diğerleri, 2012; Grossman ve diğerleri, 2012; Pasco ve diğerleri, 2016) homeostatik duygusal durumdaki babaların, çocuğuyla daha güvenli bir bağlanma ilişkisi geliştirdiklerini ve kendi babalarının bakım verme temsilini geliştirdiklerini göstermektedir. Ebeveyn bakım verme temsili, çocukta geçmiş deneyimleri bütünleştirerek onun bakım verme mekanizmalarını etkilemektedir (George & Solomon, 2008). Bakım verenin çocuğa hassas bakım sağlamadaki sürekli başarısızlığı, çocukta güvensiz ve düzensiz bağlanmaya neden olmaktadır (George & Solomon, 2011).

Ebeveynde korku tetiklendiğinde, bakım vermede dehşete kapılma ve çaresizlik duyguları oluşabilmektedir (Solomon & George, 2007). Bu duygular, çocuklarına yönelik sahip oldukları algılarından veya çocuklarının bağlanma ihtiyaçlarını tam olarak değerlendirememelerinden kaynaklanabileceği gibi, kendi ebeveynleriyle geçirdikleri deneyimlerle de şekillenmiş olabilir (George & Solomon, 2011). Araştırmacılar

bağlanmanın (Obegi ve diğerleri, 2004; Berthelot ve diğerleri, 2015) ve ebeveynlik pratiklerinin (Campbell & Gilmore, 2007; Madden ve diğerleri, 2015) nesilden nesile aktarılması gibi çocuk bakımıyla ilgili korkmuşluk ve çaresizlik halinin de nesilden nesile aktararak değişim göstermeden deneyimlenebileceğini belirtmektedirler (George & Solomon, 2011).

Bakım vermede çaresizlik düzensizlik veya kısıtlanma olmak üzere iki temele dayanmaktadır. George ve Solomon (2011), düzensiz bakım vermeyi değerlendirmek için Çocuk Bakımında Çaresizlik Ölçeğini (ÇBÇÖ) (Caregiving Helplessness Questionnaire) geliştirmişlerdir. ÇBÇÖ kapsamında, düzensiz bakım vermenin üç temel yönüne (ebeveyn-çocuk ilişkisinde ebeveynin hissettiği çaresizlik, korku ve rol değiştirme deneyimleri) odaklanmışlardır. Düzensiz anneler çocuklarını kontrolden çıkmış olarak görürler ve çocuklarıyla ilişki kurmakta zorlanırlar. Kısıtlanmış anne, başarısız bakımla ilgili çocukluk anılarını tekrar yaşamayı önlemek adına bakım verme sorumluluğundan geri çekilebilir veya çocuğundan rahatlık ve koruma isteyebilir (yani, rolü -bakım verenden bakım alana- tersine dönebilir). Kısıtlanmış anneler çocuklarını bağımsız ve oldukça yetenekli, kendine ve başkalarına karşı duyarlı olma ve bakım verme kapasitesi yüksek, korunmaya ve bakıma ihtiyaç duymayan bireyler olarak değerlendirirler. Böylece kendilerini bir ebeveyn olarak çaresiz ve ciddi şekilde yetersiz kılacak olan durumların ve duyguların sorumluluğundan kurtulurlar (George & Solomon, 2011).

Kartal ve Erişen (2020)'e göre, bebek bakımının “anneye” ait olduğu geleneksel görüşü, babaların bakıma katılmalarını olumsuz etkilemektedir. Annenin bebeğin bakımında kendini ön planda tutması ve annenin ya da akrabaların bebek bakımı konusunda babaya fırsat vermemesi baba adayının, babalık rolüne uyum sağlamasına engel olmaktadır. Ünal'a (2004) göre, çocuğunun doğumunda olan ve onu ilk anda tutmasına izin verilen babanın, bu çocuğuna diğerlerine nazaran daha fazla bağlılık gösterdikleri belirlenmiştir. Bu, yetişkin erkek ve kadınların bakım hususunda doğuştan benzer eğilimlere sahip olduğunu, ancak sosyalleşmenin kadınlarda bu tepkileri daha da güçlendirdiğini ve erkeğinkine ise engel olduğunu göstermektedir (Akt. Kızıl Sürücüler, 2019).

2.4. İlgili Araştırmalar

Verschueren ve Marcoen'in (1999) çalışmalarına göre, anne-çocuk ve baba- çocuk bağlanması ile çocuğun özsaygısı arasındaki ilişki incelenerek elde edilen bulgularla, anne-çocuk ve baba-çocuk bağlanmasının, hem öğretmen tarafından bildirilen hem de kendi kendine bildirilen benlik saygısıyla, benlik saygısının davranışsal belirtileri arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca güvenli baba-çocuk bağlılığı olan çocuklar daha az kaygılı ve içine kapanıkken, her iki ebeveyni ile güvensiz bağlanan çocukların, her iki ebeveyni ile güvenli bağlananlara göre daha endişeli ve geri çekilmiş davranışlar sergiledikleri görülmüştür (Bureau ve diğerleri, 2019).

Kouvo, Voeten ve Silven (2015), her iki ebeveynin bağlanma temsillerinin, çocukların on yıl sonra her bir ebeveynle ilişkilerini ne kadar güvenli algıladıklarını tahmin edip etmediğini incelemek amacıyla, Finlandiyalı ailelerle yaptığı boylamsal çalışmasında, annelerin ve babaların bağlanma temsilleri ile on yıl sonra çocukların bağlanma ilişkileri algıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 11 yaşında çocukları olan 42 aile ile yapılan araştırmada ebeveynlerden, çocuğun yaşamının ilk yılında Yetişkin Bağlanma Görüşmesini (AAI) tamamlamaları ve çocukların, her bir ebeveynle ilişkiyi ne kadar güvenli algıladıklarına dair üç ölçek doldurmaları istenmiştir. Ebeveynlerin AAI sınıflandırmaları ve sürekli ölçeklere dayalı AAI boyutları, ergenlik öncesi bağlanma güvenliğinin yordayıcıları olarak kullanılmıştır. Yapılan regresyon analizleri sonucunda, annelerin değil babaların Zihin Durumu ve Deneyim boyutlarının ergenlik öncesi çocukların babaya güvenli bağlanmalarını yordadığı görülmüştür (Kouvo ve diğerleri, 2015).

Volling ve Belsky'nin (1991), çift gelirli ve tek gelirli ailelerde güvenli/güvensiz baba-bebek bağlanmasının öncülleri olarak baba, bebek ve evlilik ilişkisinin özelliklerini incelemek amacıyla üç aylık bebeği olan 113 babayla yaptığı boylamsal çalışmada, bebekler üç ve dokuz aylıkken babalarla etkileşim halinde gözlemlenmiştir. Gözlem sonucunda babanın davranışları karşılık verme, uyarma, bakım verme ve şefkat açısından kodlanmıştır. Yabancı Durum değerlendirmeleri ise bebekler 13 aylıkken yapılmıştır. Yapılan niteliksel babalık ölçütlerinin, Yabancı Durum Testi tarafından ölçüldüğü şekliyle, baba-bebek bağlanma güvenliği ile önemli ölçüde ilişkili olmadığı belirlenmiştir. Araştırmada, anne-bebek bağlanma güvenliğinin öncülleri üzerine yapılan araştırmalara dayanan sonuçların, baba-bebek bağlanma çalışmasına uygulanamayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Marvin, Cooper, Hoffman ve Powell (2002) ‘güvenli üs’ ve ‘güvenli sığınak’ kavramlarından yola çıkarak, annelerin çocuğun bağlanma ve keşif ihtiyaçlarını gözlemleyebilme, ayırt edebilme ve bu ihtiyaçlara duyarlı karşılık verebilme becerisini artırmayı amaçlayan “Güvenlik-Çemberi” (Circle of Security) isimli bir müdahale programını geliştirmişlerdir. ‘Güvenlik-Çemberi’ programında annelere, bireysel video geribildirim yoluyla çocukların yakın temas ve keşif ihtiyaçları arasındaki farklılıkları ve bu ihtiyaçlara duyarlı bir şekilde karşılık verilmemesinin ilişkiyi nasıl etkileyeceği anlatılmıştır. Müdahale sürecinde, çocukların farklı ihtiyaç ve beklentilerini ifade eden resimler (örn., ‘çocuğun anneden uzaklaşması’) ve açıklamalar (örn., ‘Benim keşfimi desteklemene ihtiyacım var’) kullanılmıştır. Bireysel ve grup olarak verilen 20 haftalık eğitimin sonunda, 75 anne-çocuk çiftinde güvenli bağlanma örüntüsünde artma gözlemlenmiştir (Marvin ve diğerleri, 2002).

Yu, Wang ve Liu (2012) anneye/babaya/akrana bağlanmanın bilişsel / duygusal empati üzerindeki rolünü incelemeyi amaçladıkları çalışmalarını 569 lisans öğrencisi ile gerçekleştirmişlerdir. Bu kapsamda, Ebeveyne ve Akrana Bağlanma Ölçeği ve Empati Ölçeği veri toplama araçları olarak kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, erkek ve kızlarda babaya bağlanma konusunda farklılık olmadığı; ebeveyne ve akrana bağlanma ile ilgili farklılıklar olduğu bulunmuştur. Kızların erkeklere göre annelerine ve akranlarına yüksek seviyede bağlandıkları; erkeklerde babaya bağlanmanın bilişsel empatiyi, kızlarda ise anneye bağlanmanın duygusal empatiyi olumlu yönde etkilediği görülmüştür (Yu, Wang & Liu, 2012).

Kılıç ve Aytar (2017), mizacın sosyal becerileri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla, okul öncesi kurumlarında eğitime devam eden 55 çocukla deneysel çalışma yapmıştır. Deney grubundaki çocuklara okul öncesi eğitim programlarına ek olarak Sosyal Beceri Eğitimi Programı haftada üç gün (8 hafta, 24 gün) ve günde yaklaşık 1 saat olmak üzere araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Kontrol grubundaki çocuklar ise okulda uygulanan okul öncesi eğitim programına devam etmişlerdir. Veri toplamada “Denver II Gelişimsel Tarama Testi”, “Bilgi Toplama Formu”, “Sosyal Beceri Ölçeği” ve “Çocuk Davranış Listesi” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Sosyal Beceri Eğitim Programı’na katılan çocukların son test ortalama puanlarının kontrol grubu çocukların son test ortalama puanlarına göre daha yüksek olduğu, verilen eğitimin olumlu etkisi olduğu görülmüştür. Deney ve kontrol grubundaki çocukların sosyal beceri-çekingenlik puanları ile mizaç-engelleme denetimi puanları, sosyal beceri-iletişim puanları ile mizaç-

etkinlik seviyesi puanları, mizaç- dürtüsellik puanları ile sosyal beceri-uyumsuzluk ve sosyal beceri puanları arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler ortaya çıktığı görülmüştür.

Türkmen ve Tozkoparan Yaralı (2022) araştırmasında, 24-36 aylık çocukların mizacının annenin öz yeterliliği arasında ilişki olup olmadığını araştırmayı ve mizacın anne öz yeterliliğini yordama düzeyini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırmaya 408 anne katılmıştır. Araştırma sonucuna göre, 24-36 aylık çocukların mizacı ile annenin öz yeterliliği arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca çocuğun olumlu mizaç özelliğinin annelerin öz yeterliliğini pozitif, çocuğun olumsuz mizaç özelliğinin ise annelerin öz yeterliliğini negatif yönde etkilediği saptanmıştır.

Çetinkaya ve Özyürek (2023) tarafından yapılan araştırmada, mizacın okul öncesi dönem çocuklarının ruhsal uyumuna etkisi ve çocukların mizaç özellikleri ile ruhsal uyum arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmaya 5-6 yaş grubundan 309 çocuk ve anneleri katılmıştır. Veri toplama sürecinde Çocuklar İçin Mizaç Ölçeği (ÇİMÖ) ve Hacettepe Ruhsal Uyum Envanteri anneler tarafından doldurulmuştur. Araştırma sonucunda çocukların yakınlık ve uyum, tepkisellik durumu, dikkat ve sebatkarlık, ritmiklik ve duygusal duyarlılık mizaç özellikleri arttıkça ruhsal uyumlarının da arttığı belirlenmiştir. Araştırma sonucunda okul öncesi çocukların, anneleri tarafından ruhsal anlamda uyumlu olarak değerlendirildiği görülmüştür. Çocukların ruhsal uyumları üzerinde mizaç en etkili mizaç özelliğinin, tepkisellik durumu olduğu, çocukların tepkisellik davranışları ne kadar normal/kabul edilebilir düzeyde ise ruhsal uyumlarının da o kadar iyi düzeyde olduğu belirlenmiştir (Çetinkaya & Özyürek, 2023).

Caspi ve arkadaşlarının (1995) 12 yıl boyunca 800 çocuğu izlediği araştırmada, çocukların yaşamın ilk yılından itibaren mizaçları ile problem davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma verileri çocukların 3, 5, 7,13, 15 yaşlarında, öğretmenleri tarafından doldurulan ilgili ölçekler ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda yaşamın ilk yıllarındaki mizaç özelliklerinin ileriki yıllardaki problemleri etkilediği görülmüştür. Çocukların 3-5 yaşlarında yapılan ölçümlerde belirlenen davranış problemlerinin 9 ve 11 yaşlarında ve 13-15 yaşlarındakilerle ilişkili olduğu belirlenmiştir. Öz-kontrol eksikliği, ileriki yıllardaki dışa yönelik problemlerle ilişkili bulunmuştur. Erkek çocuklarında dışa yönelik, kız çocuklarında ise içe yönelik davranış sorunlarına daha sık rastlanılmıştır (Caspi ve diğerleri, 1995).

Rothbart, Ahadi ve Hershey (1994), mizaç ölçümleri ile empati, suçluluk/utanç, saldırganlık, yardım arama ve olumsuzluk gibi sosyal davranış kalıpları arasındaki ilişkileri 6-7 yaş arası 80 çocuktan oluşan bir grup üzerinde araştırmıştır. Katılımcılardan

bir kısmı daha bebekken mizaçla ilgili boylamsal bir araştırma projesine katılmış çocuklardır. Araştırma sonucunda dürtüsellik/dışadönüklükteki bireysel farklılıkların saldırganlığı öngördüğü ve gayretli kontrol ile hem empati hem de suçluluk/utanç arasında ilişkilerin olduğu bulunmuştur. Negatif duygulanımın sosyal özelliklerle ilişkisinin her yerde olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, ek analizler, korku ve üzüntü gibi olumsuz duygulanımın içselleştirici bileşenlerinin prososyal özelliklerle ilişkili olduğunu, öfke ve rahatsızlık gibi olumsuz duygulanımın sinirli bileşenlerinin ise anti-sosyal özelliklerle ilişkili olduğunu göstermiştir (Rothbart ve diğerleri, 1994).

Groh ve diğerleri (2016), bağlanma ve mizaç arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yönelik bir meta-analiz çalışması gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada, erken bağlanma (1-5 yaşlarında değerlendirilen) ve çocuk mizacı (doğum-12 yaşlarında değerlendirilen) arasındaki ilişki incelenmiş ve bu ilişkinin gücü, erken bağlanma ile sosyal yeterlilik, dışa vurma davranışı ve içselleştirme belirtileri arasındaki yakın zamanda belgelenmiş meta-analitik ilişkilerle karşılaştırılmıştır. Farklı sosyoekonomik ve etnik geçmişlere sahip 109 bağımsız örnekleme ($N = 11.440$) dayalı olarak, mizaç, bağlanma (güvensizlik) ile zayıf bir şekilde ilişkili ($d = .14$, $CI [0.08, 0.19]$), ancak dirençli bağlanma ile orta derecede ilişkili ($d = .30$, $CI [0.21, 0.40]$) bulunmuştur. Mizaç, kaçınan ($d = .10$, $CI [0.02, 0.19]$) veya düzensiz ($d = .11$, $CI [0.03, 0.25]$) bağlanma ile önemli ölçüde ilişkili bulunmamıştır. Meta-analiz sonucunda, mizaç ve bağlanma güvenliği arasındaki birleşik ilişkinin boyut olarak zayıf olduğuna, mizacın dirençli bağlanma ile mütevazı bir şekilde ilişkili olduğuna ve mizaç ile hem kaçınan hem de dağınık bağlanma arasındaki birleşik ilişkilerin zayıf olduğuna ve anlamlı olmadığına dair kanıt elde edilmiştir. Meta-analiz çalışması sonucunda bugüne kadarki kümülatif kanıtların, bağlanma ve mizacın yalnızca zayıf ilişkili gelişimsel yapılar olduğunu gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (Groh ve diğerleri, 2016).

Özdemir ve Budak (2019), okul öncesi dönem çocuklarının mizaç özellikleri ve öz-düzenleme becerilerinin oyun davranışlarını yordama gücünü incelemek amacıyla ilişkisel tarama modelinde bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmaya okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 212 çocuk ve anneleri katılmıştır. Araştırmanın verileri Kısa Mizaç ölçeği Anne Formu, 4-6 yaş Çocuklarına Yönelik Öz-düzenleme Becerileri Anne Formu, Penn Etkileşimli Akran Oyun Ölçeği-Ebeveyn Formu kullanılarak toplanmıştır. Araştırma sonucunda çocukların mizaç özellikleri, öz-düzenleme becerileri ve oyun davranışları arasında anlamlı ilişkiler olduğu ve mizaç tepkisellik alt boyutunun

oyunun bozulması davranışının en güçlü yordayıcısı olduğu bulunmuştur (Özdemir & Budak, 2019).

Alvarez'in (2019) araştırmasında, bakım verme çaresizliği ile babalar için bakım bağlamını ortaya koymak için, babalarda çaresizlik ile stres, depresyon ve evlilik doyumu gibi bağlamsal boyutlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 3-11 yaş arasında çocuğu olan 132 babayla yapılan çalışmada, babalarla, Bakım Verici Çaresizlik Anketi (CHQ), Ebeveyn Stres Endeksi-Kısa Formu, Gözden Geçirilmiş İkili Uyum Ölçeği, Beck Depresyon Envanteri - II ve Marlowe-Crowne Sosyal İstenirlik Ölçeğinden oluşan çevrimiçi bir anket çalışması yürütülmüştür. Araştırmanın sonucunda, yüksek düzeyde babalık stresi, evlilik memnuniyetsizliği ve depresyonun babanın çaresizliğini yordadığı ortaya çıkmıştır. Yüksek düzeyde baba stresi ve depresyonun, baba-çocuk korkmuş temsillerini yordadığı belirlenmiştir (Alvarez, 2019).

Töz (2019), annelerin çocuk bakımında çaresizlik, duygu düzenleme stratejileri ve ruh sağlığı değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, 12-36 aylık çocuğu olan 516 anneden birtakım özbildirim ölçeklerini yanıtlamalarını istemiştir. Araştırmada, çocuk bakımında çaresizlik, duygu düzenleme stratejileri ve ruh sağlığı değişkenleri arasındaki bağlantıyı saptamak için yol analizi yapılmıştır. Araştırmada depresyon ve anksiyete semptomlarının çocuk bakımında çaresizliği olumlu olarak yordadığı, anksiyete semptomlarının bilişsel yeniden değerlendirme duygu düzenleme stratejisi ve çocuk bakımında çaresizlik ilişkisi arasında aracı rolü olduğu bulunmuştur (Töz, 2019).

Ahlqvist-Björkroth vd. (2016) bağlamsal faktörlerin evlilik doyumu üzerindeki etkisini ve daha sonra bakım verme sistemiyle olan ilişkisini incelemiştir. Katılımcılar, Finlandiya'da yapılan bir çalışmada yer alan 153 evli veya birlikte yaşayan çiftten oluşmuştur. Araştırmanın bulgularına göre annelerin ve babaların, evlilik sıkıntısı ve kendilerinin olumsuz bakıcı temsilleri arasında eşit derecede pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Alvarez, 2019).

Gross ve Marcussen (2016), baba depresyonu ile bakım verme temsilleri arasındaki olumsuz ilişkileri incelemiştir. Ek olarak, araştırmacılar babanın bakımına çabasız ve akıcı bir geçişle ilgili gerçekçi olmayan beklentilerin bir sonucu olarak baba depresyonunun geliştiğini belirlemişlerdir. Ebeveyn depresyonunun bakım verme temsilleri üzerinde bir etkisi olduğu ve düzensiz bakım verme riskini artırdığı bilinmektedir (Alvarez, 2019). Çelebi (2019)' nin araştırmasına göre, bakım vermede

çaresizlik arttıkça kaygılı bağlanma ve kaçınan bağlanmanın arttığı belirlenmiştir (Çelebi, 2019).

Arıkan (2019), erken çocukluk döneminde (12-36 ay) anne-çocuk arasındaki bağlanma ilişkisi için olumsuz risk faktörlerini belirlemek ve çocuğun annesiyle kurduğu bağlanma ilişkisinin desteklenmesine yönelik Güvenli Çember Ebeveynlik eğitim programını Türkçe'ye kazandırmak ve etkinliğini ölçmek amacıyla TÜBİTAK projesi kapsamında anne-çocuk bağlanma ilişkisini geniş bir çerçevede incelemiştir. Projenin birinci aşamasında, Güvenli Çember Ebeveynlik eğitim programının etkinliğini test etmekte kullanılan Ebeveyn İçsel Düşünme İşlevselliği Ölçeği, Çocuk Niyetliliği Anketi, Erken Dönemdeki Çocukların Olumsuz Duygularıyla Başetme Ölçeği ve Çocuk Bakımı Çaresizliği Ölçeği Türkçe'ye kazandırılmış ve geçerlilik güvenirlik çalışmasında sosyoekonomik düzeyi düşük olan 251 annede test edilmiştir. Araştırmanın ikinci aşamasında aynı örnekleme bulunan 122 anneden “Güvenli Çember Ebeveynlik eğitim programı” kapsamında 63 anne eğitim grubuna, 59 anne kontrol grubuna dahil edilmiştir. Annelere 8 haftalık eğitim verilerek program çerçevesinde yapılan 3 zamanlı ölçümler sonucunda Güvenli Çember Ebeveynlik eğitim programının çocuğun bağlanma güvenliği başta olmak üzere, ebeveyn yeterlilik algısı, çocuğun zihin durumlarına karşı ilgi-merak ve pozitif duygu sosyalleştirme üzerinde olumlu etkisinin olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, eğitim programının annenin çocuk bakımında çaresizlik duygusu ve olumsuz duygu sosyalleştirme tepkilerinin azalmasına katkı sağladığı görülmüştür (Arıkan, 2019).

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma modeli

12-36 aylık çocukların mizacı ve babaların çocuk bakımında yaşadığı çaresizlik duyguları ile baba-çocuk bağlanması arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışma, tarama modelinde kesitsel bir çalışmadır.

3.2. Örneklem

Araştırma, TÜBİTAK 1001 Projesi kapsamında olup proje üç ilde (Adana, Gaziantep, Osmaniye) yürütülmüştür. Bu araştırmanın örneklemini Adana’da yaşayan, 12-36 aylık çocuğu olan 79 baba-çocuk çifti oluşturmaktadır. 12-36 aylık çocukların mizacı ve babaların çocuk bakımında yaşadığı çaresizlik duyguları ile baba-çocuk bağlanma güvenliği arasındaki ilişki babaların sağlık durumlarına göre farklılık gösterebilir. Babaların fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı olmaları, veri toplama araçlarına verilecek cevaplar açısından geçerliğin sağlanmasına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle araştırma, psikolojik hastalıklarla ilişkili herhangi bir tanı almamış, kronik rahatsızlığı veya engeli bulunmayan babalarla yapılmıştır.

Baba-çocuk ilişkileri yaşa göre farklılıklar gösterebildiği için farklı yaş gruplarından çocuklarla araştırmalar yapılabilir. Fakat ebeveyn-çocuk bağlanmasının, 12-36 aylık dönemde kritik öneme sahip olması ve bu dönemde baba-çocuk çiftleriyle yapılmış bağlanması araştırmalarının alan yazında az olması sebebiyle bu araştırma, 12-36 ay grubundaki çocuklarla yapılmıştır. Çocukların kronik rahatsızlıklarının veya özel gereksinim durumlarının bulunması, bağlanmanın niteliği üzerinde etkili olabileceğinden, ciddi bir sağlık problemi olmayan (örnek: fiziksel engel, epilepsi) çocuklar çalışmaya katılmıştır. Bu bağlamda, örnekleme alınan babaların psikolojik hastalıklarla ilişkili herhangi bir tanı almamış olması, kronik rahatsızlığının veya engelinin bulunmaması ve çocukların 12-36 aylık olması, çocuklarının ciddi bir sağlık sorununun olmaması (Örnek: fiziksel engel, epilepsi) kriterleri temel alınmıştır.

Örneklemi oluşturacak baba-çocuk çiftinin belirlenmesinde ölçüt örnekleme ve kartopu örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme yönteminde örneklemin araştırmanın problemiyle ilişkili olarak belirlenen özellikler taşıyan kişiler, nesneler,

olaylar ya da durumlardan meydana gelmesi gerekmektedir (Büyüköztürk, 2012). Tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden bir diğeri olan kartopu örnekleme yönteminde araştırmacıların belirlediği kriterleri sağlayan küçük bir grup hem veri kaynağı olarak hem de araştırmanın yeni katılımcılarını belirlemek için referans kişiler olarak görülmektedir (Cohen, Manion ve Morrison, 2018). Çalışmada kartopu yönteminden de yararlanılarak örneklem büyüklüğünün artırılması amaçlanmıştır. Araştırmaya katılan babalar araştırmanın örneklem kriterlerine uygun olan kendi tanıdıkları diğer babaları referans göstererek, o babalara araştırma sürecinden bahsederek araştırmaya katılmaya gönüllü olan diğer babalara ulaşılmasına aracılık etmişlerdir. Bunun yanında araştırmacı kendi çevresinden, sosyal medya hesaplarından ve görev aldığı kamu kurum ve kuruluşlarından (Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı il ve ilçe müdürlükleri) araştırmanın örneklem kriterlerini taşıyan babaları bulmak için duyuru ve katılım çağrısı yapmıştır. Adana'dan çok sayıda babaya ulaşılmıştır. Ancak, çalışma 79 baba- çocuk çiftinin gönüllü olarak katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Tablo 1'de katılımcıların demografik bilgileri verilmiştir.

Tablo 1.

Araştırmanın Katılımcılarına İlişkin Demografik Bilgiler

Demografik Değişkenler	Gruplar	N	%	X	SS
Babanın Yaşı				35,32	5,39
Hane Geliri				15558	8164
Bebeğin Cinsiyeti	Kız	38	48,1		
	Erkek	39	49,4		
	Toplam	77	97,5		
Babanın Eğitim Düzeyi	Ortaokul	3	3,8		
	Lise	22	22,8		
	Önlisans	13	16,5		
	Lisans	30	38		
	Yüksek Lisans	11	13,9		
	Doktora	3	3,8		
	Toplam	78	98,7		

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya 38 (%48,1) kız, 39 (%49,4) erkek çocuk katılmıştır. Araştırmaya katılan babalara ait demografik bilgiler incelendiğinde, babaların yaşının 27-56 arasında; yaş ortalamasının 35,32 olduğu belirlenmiştir. . Aylık hane gelirinin 5000 ve 45000 lira arasında; gelir ortalamasının 15558 lira olduğu belirlenmiştir.

Babaların eğitim düzeyi incelendiğinde, 3'ünün (%3,8) ortaokul, 22'sinin (%22,8) lise, 13'ünün (% 16,5) önlisans, 30'unun (%38) lisans, 11'inin (%13,9) yüksek lisans, 3'ünün (%3,8) doktora mezunu olduğu görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, veri toplama araçları olarak “Demografik Bilgi Formu”, “Mizaç Ölçeği”, “Çocuk Bakımında Çaresizlik Ölçeği” ve “Bağlanma Davranışları Sınıflandırma Seti” kullanılmıştır.

3.3.1. Demografik Bilgi Formu

Araştırmada babanın mesleği, yaşı, eğitim düzeyi, çalışma koşulları, haneye giren toplam aylık gelir, çocuk sayısı, araştırmaya dahil edilen çocuğun cinsiyeti ve doğum tarihi gibi bilgileri elde etmek amacıyla Demografik Bilgi Formu kullanılmıştır.

3.3.2. Erken Çocukluk Davranış Anketi (Mizaç)

Çocukların mizaç özellikleri Erken Çocukluk Davranış Anketi ile değerlendirilmiştir. Putnam ve ark. (2006) tarafından geliştirilmiş, Türkçe uyarlaması Acar ve Ahmetoğlu (2017) tarafından yapılmıştır. Anket, 1.5-3 yaş aralığındaki çocukların mizaç özelliklerini değerlendirmede kullanılmaktadır. Ancak, çocuklarda 12 aydan itibaren kullanıldığı çalışmalar da bulunmaktadır (Slining, Adair, Goldman, Borja ve Bentley, 2009). Anket, 201 maddeden ve 18 alt boyuttan oluşmaktadır. Ebeveynler, maddeleri 1 (hiç) - 7 (her zaman) arasında sıralı kategorili cevap seçeneklerinden kendilerine en uygun seçeneği işaretleyerek cevaplandırmaktadır. Bu çalışmada, tepkisellik özelliği 6 madde ile, yatıştırılabilirlik özelliği ise 9 madde ile ölçülmüştür. Bu iki alt boyut ile ilişkili maddeler arasından 6'sı olumsuzdur ve ters kodlama yapılmıştır. Ayrıca ölçekte yer alan “uygun değil” seçeneği kayıp veri sayılıp tekli atama ile kayıp veri ile başa çıkılmıştır. Bu şekilde atama yapılan cevap sayısı %0.44'dür. Tepkisellik alt boyutu, çocuk bir göreve devam ederken ya da bir amaca ulaşmak istediğinde bunun kesilmesi sonucu gösterdiği olumsuz duygulanıma dair maddeler içerirken, yatıştırılabilirlik alt boyutu çocuğun stresli ya da heyecanlı olduğunda bu durumdan ne kadar hızlı toparlanabildiğine dair maddeler içermektedir. Tepkisellik alt boyutunda 6 ile 42 aralığında puanlar alınabilirken yatıştırılabilirlik alt boyutunda 9 ile 63 aralığında puanlar alınabilir. Türkçe uyarlamasında, ölçeğin iç tutarlılık değerleri tepkisellik için

.82, yatıştırılabilirlik için .76 olarak bulunmuştur. Mevcut çalışma çerçevesinde 79 babadan toplanan veriler ile güvenirlik analizi yapıldığında tepkisellik alt boyutu toplam puanı için hesaplanan Cronbach's α .68, yatıştırılabilirlik alt boyutu toplam puanı için hesaplanan Cronbach's α .72 olarak bulunmuştur.

3.3.3. Çocuk Bakımında Çaresizlik Ölçeği

Babaların çocuk bakımında deneyimledikleri çaresizlik seviyeleri George ve Solomon (2011) tarafından geliştirilen Çocuk Bakımında Çaresizlik Ölçeği (ÇBÇÖ) kullanılmıştır. Ölçeğin orijinali 3 boyut ve 26 madde içermektedir. ÇBÇÖ'nün babalardan oluşan bir örnekleme Türkçe'ye uyarlaması Nur ve diğerleri (2022) tarafından yapılmıştır. Türk babaları için uyarlaması yapılan ölçekte 2 madde çıkarılmış ve ilk iki boyutu birleştirilmiştir. Böylelikle mevcut çalışma kapsamında kullanılan form 2 alt boyut 24 madde içermektedir. Cevap kategorileri 5 dereceli olup 1-Hiç yansıtmaz ile 5-Çok iyi yansıtır arasında değişmektedir. Gerçekleştirilen uyarlama sonucunda “çaresizlik ve baba-çocuk korkulu” alt boyutu 12 madde ile ölçülmektedir. Bu alt boyuttan alınabilecek toplam puan 12 ile 60 arasında değişmektedir. Ayrıca “bakım veren olarak çocuk” 5 madde ile ölçülmektedir ve bu alt boyuttan alınabilecek toplam puan 5 ile 25 arasında değişmektedir. Ölçekte, analizlere dahil edilmeyen 7 dolgu maddesi yer almaktadır. Ölçeğin güvenirlik analizlerinde çaresizlik ve baba-çocuk korkulu alt boyutu toplam puanına dair hesaplanan Cronbach's α .79, bakım veren olarak çocuk alt boyutu toplam puanına dair hesaplanan Cronbach's α ise .72 olarak bulunmuştur. Mevcut araştırmanın veri setinde alt boyutların güvenirliği incelendiğinde, çaresizlik ve baba-çocuk korkulu .78, bakım veren olarak çocuk .73 olarak hesaplanmıştır.

3.3.4. Bağlanma Davranışları Sınıflandırma Seti

Bağlanma Davranışları Sınıflandırma Seti ilk olarak Block'un (1961) “Q” Yöntemi olarak bilinen sistematik kart sınıflama yaklaşımıyla Waters ve Deane (1985) tarafından geliştirilmiştir. BDSS her birinde 12-48 ay arasındaki bir çocuğun tipik bir davranışının tanımlandığı çok sayıda karttan oluşmaktadır. Orijinal uygulama 100 karttan oluşmasına karşın daha sonra 75 ve 90 karttan oluşan sürümleri geliştirilmiştir. En yaygın kullanılan sürüm 90 karttan oluşmaktadır.

Bağlanma Davranışları Sınıflandırma Setinin geliştirilmesinin nedenleri; evdeki güvenli üs davranışı ile yabancı durum sınıflandırması arasındaki ilişkiyi daha iyi

inceleyebilmek için ekonomik bir yöntem sunmak, güvenli üs kavramının davranışsal göstergelerini (bir sınıflandırma seti kullanarak) daha iyi tanımlayabilmek ve normatif güvenli üst davranışına ve bebeklik sonrası bağlanmadaki bireysel farklılıklara ilgi uyandırmaktır. Vaughn ve Waters'in (1991), Ainsworth ve arkadaşlarının (1973) bulgularını tekrarladığı çalışması, evdeki güvenli üs ve yabancı durum sınıflandırmaları arasındaki ilişkiyi daha iyi incelemek için atılan ilk adımdır. Bu çalışma, yabancı durum sınıflandırmasının çeşitli yaşlarda, kültürlerde ve klinik vakalarda geçerliğini sınamak için kullanılabilecek bir yöntem ortaya koymuştur. Şu anki BDSS ölçümün üçüncü versiyonu olup 1987'de oluşturulmuştur ve 90 madde içermektedir (Sümer, 2016: 97).

BDSS, doğal ortamda çocuğun gözlemlenmesine ve çocuğun güvenli davranışlarını tanımlayan ifadelerle ilgili olarak 1-5 yaş arası çocukların ebeveynlerine güvenli bağlanmalarını değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır (Pederson ve diğerleri, 1990). BDSS'nin maddelerinde çocuğun davranışlarına odaklanılmıştır.

En az iki araştırmacının birlikte yaptığı, iki saat süren ev gözlemleri sırasında araştırmacılar, babaları ve çocukları kendi ev ortamlarında videoya kaydederler. Gözlemler sonrasında kaydedilen videolar izlenerek, ilk olarak kartlara yazılmış 90 maddede belirtilen çocuğun davranışlarını “en sık yaptığı”, “orta sıklıkta yaptığı” ve “hiç yapmadığı” davranışlar olarak üçe ayırırlar. Ardından her grup kendi içinde tekrar üçe bölünür ve böylece 9 grup oluşturulur (1 = çocuğu hiç tanımlamayan özellikler, 9 = çocuğu en iyi tanımlayan özellikler). Q metodolojide zorunlu dağıtım denilen bir yöntemle dikdörtgen dağıtım yapılarak her bir grubun altına 10 madde gelmektedir. Her bir maddenin yer aldığı grupta aldığı değer maddenin puanı olarak kabul edilmektedir. Bu puanlar ile çocuğun bağlanma güvenliği ve bağımlılık puanlarına ulaşılmaktadır. Sümer, Sayıl ve Kazak Berument (2016) tarafından yapılan Türkçe'ye uyarlama çalışmasında setin puanlayıcılar arası güvenilirliği .81 olarak belirlenmiştir (Sümer ve diğerleri, 2016: 75)

3.4. Verilerin Toplanması

Gerekli izinler alındıktan sonra araştırmacı, yapılacak ev ziyaretlerini gerçekleştirmek ve araştırmada kullanılacak olan (Q metodoloji kullanılarak puanlanan) Bağlanma Davranışları Sınıflandırma Seti ile ilgili olarak 2 uzmandan eğitim almıştır. Eğitimden sonra ev ziyaretlerinde kullanılacak materyaller, araştırmacının tez danışmanı

aracılığıyla temin edilmiştir. Bu materyaller gözlem sırasında kullanılmak üzere en az 2 saat kayıt yapabilen dijital kamera, 1 adet hayvan kuklası, çocuk sayısı kadar ahşap yapboz ve gözlem sonunda çocuğa hediye edilen hikaye kitabı olarak belirlenmiştir.

12-36 aylık çocuğu olan babaların demografik özellikleri, çocukların mizacı ve babaların çocuk bakımında yaşadıkları çaresizliği ile baba-çocuk bağlanma güvenliği özelliklerinin ölçülmesi için 2 saat süren ev ziyareti planlanmıştır. Verilerin toplanması sürecinde BDSS’de yer alan maddelerin gözlemlenebilmesi için eğitim veren uzman tarafından “Ev gözlemi rehberi” hazırlanmıştır. Katılımcı adayı baba-çocuk çiftlerine ölçüt örnekleme ve kartopu örnekleme yöntemleri ile ulaşılmıştır. Araştırmacı, çalıştığı Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı kurumdaki ailelerle iletişime geçerek; okul öncesi eğitim kurumlarının yöneticileri ve öğretmenleri aracılığıyla duyurular yapıp afiş ulaştırarak; tez danışmanı aracılığıyla Çukurova Üniversitesi mezunu ailelere ulaşarak ve sosyal medya üzerinden katılım çağrısı yaparak gönüllü babalara ulaşmıştır. Bu gönüllü babalar, yapılan gözlemin ardından yardımcı olacak başka babalara referans olmuştur. Babaların en az lise mezunu olması ve sağlıklı babalara ve çocuklara ulaşılması ölçüt olarak alınmıştır. Ev gözlemi rehberi kapsamında, ailelerle telefon görüşmesi, internet üzerinden görüşme veya kısa bir ev ziyareti ile bir ön görüşme yapılmıştır. Ön görüşmede araştırmanın amacı, olası riskler ve faydalar anlatılmıştır ve aileler süreç hakkında bilgilendirilmiştir. Araştırmaya dahil olmaya istekli olan ailelerle babanın da evde bulunduğu bir zaman dilimi belirlenerek, ev ziyareti planlanmıştır.

Ev ziyaretinde, araştırmacıya çalışma konusunda eğitim verilmiş bir lisans öğrencisi de eşlik etmiş ve 2 saat süren gözlem, puanlama güvenilirliğini artırmak için video kamera kaydına alınmıştır. Ev ziyareti sırasında babalara yeniden araştırma hakkında bilgi verilmiş ve yazılı olarak onam alınmıştır. Bilgilendirilmiş onamın alınmasını takiben “Demografik Bilgi Formu”, “Çocuk Bakımında Çaresizlik Ölçeği” ve “Erken Çocukluk Davranış Anketi”nin tepkisellik ve yatıştırılabilirlik alt boyutu babalar tarafından yanıtlanmıştır.

Baba-çocuk bağlanmasının gözlemlenmesi amacıyla ailenin diğer fertleri gözlem öncesinde evden ayrılmışlardır. Araştırmacılar, süreçte baba ve çocuğun serbest şekilde, günlük rutinlerini gerçekleştirmelerini istemiştir. Araştırmacılardan birisi video kaydını yaparken, diğeri BDSS’de yer alan bazı maddelerin davranış olarak gözlenebilmesi için baba ve çocukla gerekli etkileşimi gerçekleştirerek süreci yönetmiştir. Süreci yöneten araştırmacı, ev gözlemi rehberine uygun olarak, belirlenen zaman dilimlerinde babanın kısa bir süre için odadan çıkmasını istemiş, çocuğa hayvan kuklasını vermiş, çocuğun

elindeki bir oyuncacı istemiş, çocuğun yaptığı bir davranışı pekiştirerek tekrarlama durumunu gözlemlemiş, çocuğu kucağına almayı denemiş, çocuğa ahşap yapbozu vermiş, babadan üzgün rolü yapmasını istemiş, ölçekleri doldurmasını istemiş ve son olarak ortamda gözlenemeyen maddeleri babaya sorarak bilgi almıştır. Çocuğun yabancıyla etkileşim iletişim sürecine ilişkin davranışları araştırmacılara ilişkin davranışları gözlenerek elde edilmiştir. Gözlemin sonunda her çocuğa ahşap yapboz ve hikaye kitabı hediye edilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Ev gözlemleri sırasında alınan her video kaydı, Q metodoloji kapsamında BDSS'deki 90 madde esas alınarak iki puanlayıcı tarafından puanlanmıştır. Puanlayıcılar arası uyumun sağlanması sürecinde, bir uzman tarafından Q Set Puanlaması Eğitimi verilmiştir. Videolar 4 puanlayıcı tarafından puanlanmıştır. Eğitim sürecinde puanlayıcılar 4 video üzerinde çalışmıştır. Uyum 0,75 ve üzeri sağlanana kadar eğitim sürecindeki videolar defalarca puanlanmıştır. Her puanlamanın ardından puanlayıcılar arasındaki uyum bir uzman tarafından hesaplanmıştır. Uyum sağlanamayan maddeler belirlenip videolar tekrar izlenerek Q Set eğitimi veren uzman ve puanlayıcılar dijital toplantılar yapmışlardır. Bu toplantılarda maddeler üzerinde konuşularak puanlama kriterleri videolar üzerinden gözden geçirilmiştir. BDSS'de mevcut olan 90 maddenin puanlayıcılar tarafından kavranarak çocuğun davranışlarına göre ortak bir bakış açısının yakalanması uzun süren toplantılar sonucunda sağlanmıştır. Puanlayıcılar arasında uyum sağlama sürecinin ardından yeni videolar puanlanmış ve uyum hesaplamaları yapılmıştır. 0,75'ten düşük uyum söz konusu olduğunda puanlayıcılar, aynı videoları tekrar izleyerek, gözden kaçırılan noktaları kriterlere uygun olarak düzenleyip birbirlerinden bağımsız olarak kodlamışlardır. Böylece veri setindeki bütün videolar (79 adet) puanlanarak Q Set analizlerine dahil edilmiştir.

Puanlayıcı güvenilirliği hesaplanırken, BDSS maddelerinin önerildiği gibi önce üç küme daha sonra da 9 küme altında daha kolay sınıflandırılabilmesi, maddelerin seçkisiz bir sırada puanlayıcıya sunulabilmesi ve puanlayıcılar arası güvenilirlik katsayısı da dahil olmak üzere bütün sınıflandırmaların daha hızlı yapılabilmesi için "irr" Programı kullanılarak ICC puanları hesaplanmıştır. Bartko (1966)'ya göre, ICC tek yönlü ve iki yönlü modeller için sınıf içi korelasyon katsayısıdır. "irr" Programı, kantitatif verilerin ölçekler arası güvenilirliğinin bir indeksi olarak tek puan veya ortalama puan ICC'lerini

hesaplanmaktadır. Bunun yanında, F- testi ve güven aralığı hesaplanmaktadır. Araştırmada puanlayıcıların uyum istatistikleri hesaplanırken ‘rastgele etkiler modeli’ kullanılarak hem puanlayıcılar hem de maddeler rastgele hesaplanmıştır. Tek yönlü model seçilerek, iki puanlayıcının ortalaması değil, puanlayıcıların tek puan ICC’leri belirlenerek puanlayıcılar arası tutarlılık hesaplanmıştır. Puanlayıcılar arası uyum için .75 ve üzeri yeterli kabul edilmiştir. Puanlayıcılar arası uyumun .75’ten düşük olduğu 9 video aynı puanlayıcılar tarafından tekrar puanlanmıştır. Puanlayıcılar arası uyumun sağlandığı gözlem videolarının veri analizleri yapılarak bağlanma güvenliği puanları hesaplanmıştır. Bağlanma güvenliği puanları hesaplanan videoların puanlayıcılar arası uyumunun .75 ve .91 arasında değiştiği belirlenmiştir. Puanlayıcılar arası uyumun hesaplanması bir uzman tarafından gerçekleştirilmiştir.

Puanlayıcılar arası güvenilirlik hesaplanırken, puanlanan videolar için şu formül kullanılmıştır: Formülde ‘ ρ ’ puanlayıcılar arası güvenilirlik, ‘ r ’ puanlayıcı sayısı, ‘ σ_s^2 ’ özne varyansı, ‘ $\sigma_{sr}^2 + \sigma_e^2$ ’ birleştirilmiş varyansı simgelemektedir (Kilem ve Giwet, 2020:287).

$$\rho = \frac{\sigma_s^2 - \sigma_{sr}^2 / (r - 1)}{\sigma_s^2 + \sigma_{sr}^2 + \sigma_e^2}$$

Demografik bilgi formu, erken çocukluk davranış anketi ve çocuk bakımında çaresizlik ölçeği ile toplanan verilerin analizi için öncelikle kayıp veri analizi yapılmıştır. Kayıp verilerin random dağılma durumu incelenmiştir. Erken çocukluk davranış anketi için p değeri .39, ÇBÇÖ için p değeri .76 olarak hesaplanmıştır. Kayıp verilerin random dağıldığı belirlenerek ($p > 0.05$), kayıp verilere medyan puanları atanmıştır. Erken çocukluk davranış anketi için belirlenmiş maddelerin ortalamaları hesaplanarak tepkisellik ve yatıştırılabilirlik alt boyutları hesaplanmıştır. ÇBÇÖ için belirlenmiş madde ortalamaları hesaplanarak çaresizlik ve baba-çocuk korkulu ile bakım veren çocuk alt boyutları hesaplanmıştır.

Araştırmada, babaların ve çocuklarının demografik özellikleri ile araştırmada kullanılan ölçeklerin tanımlayıcı özelliklerini ortaya koymaya yönelik olarak tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılmıştır. Araştırma soruları doğrultusunda, değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için Pearson korelasyon analizi; baba-çocuk bağlanma güvenliğini

çocukların mizacının ve babaların çocuk bakımında çaresizliğinin ne ölçüde yordadığını belirlemek için basit regresyon analizi yapılmıştır. Tüm bu analizlerden elde edilen sonuçlar bulgular başlığında sunulmuştur.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu araştırmada, 12-36 aylık çocukların mizacı ve babaların çocuk bakımında yaşadıkları çaresizlik duygularının baba-çocuk bağlanma güvenliği ile ilişkisi incelenmiştir. Araştırmanın bulguları iki başlık altında sunulmuştur. İlk bölümde betimsel analizlere yer verilmiştir. İkinci bölümde ise araştırma soruları doğrultusunda ulaşılan bulgular ele alınmıştır.

4.1. Tanımlayıcı İstatistiklere İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırmada yer alan tüm değişkenlere ait minimum, maksimum, ortalama, standart sapma çarpıklık ve basıklık değerlerine yer verilmiştir.

4.1.1. Değişkenlerin Ortama, Standart Sapma, Çarpıklık ve Basıklık Değerlerine Ait Bulgular

Araştırma soruları test edilmeden önce araştırmada kullanılan tüm gözlenen değişkenler için minimum, maksimum, ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir. Tablo 2’ de analiz sonucu ulaşılan değerler sunulmuştur.

Tablo 2.

Araştırmanın Değişkenlerine Ait Minimum, Maksimum, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Min.	Mak.	$\bar{X}$	SS
Bağlanma Güvenliği	-0.43	0,74	0,40	0,19
Mizaç				
Tepkisellik	7,00	35.00	26.70	5.23
Yatıştırılabilirlik	29.00	63.00	46.62	7.05
Çocuk Bakımında Çaresizlik				
Çaresizlik ve Baba-Çocuk Korkulu	12.00	41.00	19.08	6.24
Bakım Veren Olarak Çocuk	5.00	25.00	17.19	4.25

Araştırmaya katılan çocukların babalarına bağlanma güvenliği puan ortalaması 0.40 ($ss = 0.19$) olarak belirlenmiştir. Elde edilen bu puanlar baba-çocuk bağlanma güvenliği puanlarının nispeten yüksek seviyede olduğunu göstermektedir. Babaların

algılarına dayalı çocukların mizaç puanları incelendiğinde tepkisellik puan ortalamasının 26.70 ($ss = 5.23$) ve yatıştırılabilirlik puan ortalamasının 46.62 ($ss = 7.05$) olduğu belirlenmiştir. Babaların çocuk bakımında çaresizlik puanları incelendiğinde çaresizlik ve baba-çocuk korkulu alt boyutu puan ortalamasının 19.08 ($ss = 6.24$) ve bakım veren olarak çocuk alt boyutu puan ortalamasının 17.19 ($ss = 4.25$) olduğu görülmektedir.

4.1.2. Değişkenlerin Çarpıklık ve Basıklık Değerlerine Ait Bulgular

Araştırmada elde edilen tüm gözlemlenen verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiştir.

Tablo 3.

Araştırmanın Değişkenlerine Ait Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

	Çarpıklık	Basıklık
Bağlanma Güvenliği	-1.38	3.86
Mizaç		
Tepkisellik	-0.56	1.22
Yatıştırılabilirlik	-0.12	-0.14
Çocuk Bakımında Çaresizlik		
Çaresizlik ve Baba-Çocuk Korkulu	1.20	1.68
Bakım Veren Olarak Çocuk	-0.14	-0.17

Dağılımın normale yakın olduğunu söyleyebilmek için çarpıklık ve basıklık değerlerinin sıfıra yakın olması gerekmektedir. Tablo 3'te görüldüğü gibi yapılan analizler sonucunda baba-çocuk bağlanma güvenliği puanlarının basıklık değerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Bağlanma güvenliği için hesaplanan puan ortalamaları nispeten yüksektir ($X = 0.40$, $ss = 0.19$) ve yüksek ortalama örneklemdeki çocukların babalarıyla güvenli ilişkiler geliştirdiğini yansıtmaktadır. Araştırmada kullanılan diğer verilerin çarpıklık değerlerinin -0.56 ile 1.20 arasında ve basıklık değerlerinin ise -0.17 ile 1.68 arasında olduğu görülmektedir.

4.2. Değişkenler Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde alan yazın doğrultuda oluşturulan araştırma sorularına ait bulgular sırasıyla sunulmuştur.

4.2.1. Çocukların Mizacı ile Babaların Çocuk Bakımında Çaresizliği Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Araştırmanın birinci problemi olan “Çocukların mizacı ile babaların çocuk bakımında yaşadığı çaresizlik arasında ilişki var mıdır?” sorusuna yanıt aramak için ölçeklerin alt boyutları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Yapılan Pearson korelasyon analizi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4.

Çocukların Mizacı ve Çocuk Bakımında Çaresizlik Değişkenlerine İlişkin Korelasyonlar

		Çocuk Bakımında Çaresizlik	
		Çaresizlik ve baba-çocuk korkulu	Bakım veren olarak çocuk
Mizaç	Tepkisellik	-.144	-.088
	Yatıştırılabilirlik	-.399*	-.008

* $p < .01$

Tablo 4 incelendiğinde, Erken Çocukluk Davranış Anketi alt boyutlarından tepkisellik ile ÇBÇÖ alt boyutlarından çaresizlik ve baba-çocuk korkulu ($p > 0.05$) ve bakım veren olarak çocuk ($p > 0.05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Erken Çocukluk Davranış Anketi alt boyutlarından yatıştırılabilirlik ile ÇBÇÖ alt boyutlarından çaresizlik ve baba-çocuk korkulu ($p < 0.01$) arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki belirlenirken, Erken Çocukluk Davranış Anketi alt boyutlarından yatıştırılabilirlik ile ÇBÇÖ alt boyutlarından bakım veren olarak çocuk ($p > 0.05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

4.2.2. Çocukların Mizacı ile Baba-Çocuk Bağlanma Güvenliği Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Araştırmanın ikinci problemi olan “Çocukların mizacı ile baba-çocuk bağlanma güvenliği arasında ilişki var mıdır?” sorusuna yanıt aramak için mizaç ölçeği alt boyutları ve bağlanma güvenliği puanlarına odaklanılmıştır. Erken Çocukluk Davranış Anketi alt boyutları ile bağlanma güvenliği arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile yapılan Pearson korelasyon analizinden elde edilen bulgular Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5.

Çocukların Mizacı ve Bağlanma Güvenliği Değişkenlerine İlişkin Korelasyonlar

		Bağlanma Güvenliği
Mizaç	Tepkisellik Yatıştırılabilirlik	.049
		-.009

Tablo 5 incelendiğinde, Erken Çocukluk Davranış Anketi alt boyutlarından tepkisellik ile bağlanma güvenliği ($p > 0.05$) ve Erken Çocukluk Davranış Anketi alt boyutlarından yatıştırılabilirlik ile bağlanma güvenliği ($p > 0.05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

4.2.3. Çocuk Bakımında Çaresizlik ile Baba-Çocuk Bağlanma Güvenliği Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Araştırmanın üçüncü problemi olan “Çocuk bakımında çaresizlik ile baba-çocuk bağlanma güvenliği arasında ilişki var mıdır?” sorusuna yanıt aramak için çocuk bakımında çaresiz ölçeği alt boyutları ve bağlanma güvenliği puanlarına odaklanılmıştır. Çocuk bakımında çaresizlik ölçeği alt boyutları ile bağlanma güvenliği arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile yapılan Pearson korelasyon analizinden elde edilen bulgular Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6.

Çocuk Bakımında Çaresizlik ve Bağlanma Güvenliği Değişkenlerine İlişkin Korelasyonlar

		Bağlanma Güvenliği
Çocuk Bakımında Çaresizlik	Çaresizlik ve Baba-Çocuk Korkulu Bakım Veren Olarak Çocuk	.207
		-.141

Tablo 6 incelendiğinde, çocuk bakımında çaresizlik ölçeği alt boyutlarından çaresizlik ve baba-çocuk korkulu ile bağlanma güvenliği ($p > 0.05$) ve bakım veren olarak çocuk alt boyutu ile bağlanma güvenliği ($p > 0.05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

4.2.4. Çocukların Mizacının ve Babaların Çocuk Bakımında Çaresizliğinin Bağlanma Güvenliğini Yordamasına Yönelik Bulgular

Araştırmanın dördüncü problemi olan “Çocukların mizacı ile babaların çocuk bakımında çaresizliği birlikte baba-çocuk bağlanma güvenliğini anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?” sorusunu yanıtlamak için basit regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizinden elde edilen bulgular Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7.

Babaların ÇocukBakımında Çaresizliği ile Çocuk Mizacının Bağlanma Güvenliğini Yordamasına Yönelik Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

	<i>B</i>	<i>S.E._B</i>	95% CI [<i>LL</i> , <i>UL</i>]	<i>T</i>	<i>β</i>	<i>p</i>
Sabit	,704	,213	[,279,- 1,128]	3,303		,001
Mizaç						
Tepkisellik	,003	,005	[-,007,- ,012]	0,540	,069	,591
Yatıştırılabilirlik	-,004	,004	[-,011,- ,004]	-0,949	- ,131	,346
ÇBÇÖ						
Çaresizlik ve Baba- Çocuk Korkulu	-,007	,004	[-,015,- ,001]	-1,799	- ,230	,076
Bakım Veren Olarak Çocuk	-,004	,005	[-,014,- ,007]	-0,656	- ,077	,514
<i>Regresyon Özeti</i>	<i>F</i> =1,24	<i>Sd</i> =4,74	<i>R</i> ² =,063	Düzeltilmiş <i>R</i> ² =,012		<i>p</i> =,30

Tablo 7’de görüldüğü gibi, çocukların mizacı ve babaların çocuk bakımında çaresizliği alt boyutları baba-çocuk bağlanma güvenliğini anlamlı bir şekilde yordamamıştır ($F=1,24$ (4,74), $p>0.05$). Regresyon modelinde, çocukların mizacı ve babaların çocuk bakımında yaşadıkları çaresizlik baba-çocuk bağlanma güvenliğini % 6.3 oranında açıklayabilmiştir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu araştırmada, 12-36 aylık çocukların mizacı ve babalarının çocuk bakımında çaresizliği ile baba-çocuk bağlanma güvenliği arasındaki ilişkiyi incelemek için ilgili değişkenlerle, korelasyon analizi ve regresyon analizi yapılmıştır. Bu bölümde, araştırma kapsamında elde edilen bulgular ilgili literatür doğrultusunda tartışılmış ve yorumlanmıştır.

5.1. Çocukların Mizacı ile Babaların Çocuk Bakımında Çaresizliği Arasındaki İlişkiye Yönelik Tartışma ve Yorum

Araştırmada, Erken Çocukluk Davranış Anketi *yatıştırılabilirlik* alt boyutu ile ÇBÇÖ'nin *çaresiz ve baba-çocuk korkulu* alt boyutu arasında negatif yönlü orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu, ancak ÇBÇÖ'nin *bakım veren olarak çocuk* alt boyutu ile arasında anlamlı ilişki olmadığı bulunmuştur. Erken Çocukluk Davranış Anketi *tepkisellik* alt boyutu ile ÇBÇÖ'nin alt boyutları (*çaresiz ve baba-çocuk korkulu*, *bakım veren olarak çocuk*) arasında ise anlamlı ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada Erken Çocukluk Davranış Anketi *yatıştırılabilirlik* alt boyutu ile ÇBÇÖ'nin *çaresiz ve baba-çocuk korkulu* alt boyutu arasında negatif yönlü orta düzeyde anlamlı ilişkinin bulunması, çocukların mizaç özelliklerinden yatıştırılabilirlik alt boyut puanları arttıkça babaların ÇBÇÖ çaresiz ve baba-çocuk korkulu alt boyut puanlarının azaldığı, aksi durumda çocukların mizaç özelliklerinden yatıştırılabilirlik alt boyut puanları azaldıkça babaların ÇBÇÖ çaresiz ve baba-çocuk korkulu alt boyut puanlarının arttığı şeklinde yorumlanabilir. İlgili literatürde uyumlanabilen, yatıştırılması kolay veya girişken çocukların, sıcak ve duyarlı ebeveynliği ortaya çıkarabildiği, sıcak ve duyarlı ebeveynliğin ise, çocuklarda olumsuz duygusallığı azaltabildiği (Putnam ve diğerleri, 2002) yönündeki açıklamalar araştırmadan elde edilen bu bulguyu destekle niteliktedir.

Çocuk ile ebeveynleri arasında kurulan güçlü duygusal bağ, bağlanma ve bakım verme davranış sistemlerinin etkileşim içinde çalışmasının sonucu oluşmaktadır. Bağlanma, kişinin kendisinin zarar görme riskini azaltmaya yönelik bir güvenlik sistemi iken, bakım verme ise yakın bir kişinin zarar görme riskini azaltmaya yöneliktir (Bowlby, 1969, 1982, George ve Solomon, 1999, Kunce ve Shaver, 1994). Bakım verme sisteminin

temel hedefinin, çocuğu güvende tutmak, çocuğun yaşam şansını arttırmak (Bowlby, 1969, 1982; George & Solomon, 2008; Solomon & George, 1996) olduğu dikkate alındığında çocuk bakımında çaresizliğin bir dağınık bağlanma olduğu ifade edilebilir. İlgili alan yazın incelendiğinde, mevcut araştırmada elde edilen babaların çocuk bakımında çaresizliği (dağınık bağlanma) alt boyutları ile çocuk mizacının tepkisellik alt boyutu arasında anlamlı ilişkinin olmadığı bulgusu ile tutarlı olarak çocuğun mizacı ile dağınık bağlanma arasında anlamlı ilişki olmadığını ortaya koyan araştırmaların (van IJzendoorn ve ark., 1999) bulunduğu görülmektedir.

5.2. Çocukların Mizacı ile Baba-Çocuk Bağlanma Güvenliği Arasındaki İlişkiye Yönelik Tartışma ve Yorum

Erken Çocukluk Davranış Anketi alt boyutları olan tepkisellik ve yatıştırılabilirlik ile bağlanma güvenliği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu bulgudan hareketle çocukların mizacının baba-çocuk bağlanma güvenliğinin belirleyicisi olmadığı ifade edilebilir. Araştırmadan elde edilen bu bulgu önceki araştırma bulgularıyla uyumludur. Vaughn ve diğerleri (1989) bebeklikteki bağlanma davranışı, bağlanma güvenliği ve bebeğin mizacı arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında, mizacın bağlanma güvenliğini yordamadığını bulmuşlardır. Belsky ve Rovine (1987) araştırmalarında, mizacın bağlanmayı güvenli veya güvensiz olarak sınıflandırmada önemli bir faktör olmayabileceği sonucuna varmışlardır. Benzer şekilde, Groh ve diğerleri (2017), bağlanma ve mizaç arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yönelik gerçekleştirdikleri meta-analiz çalışmasında mizaç ile bağlanma güvenliği arasında yalnızca zayıf bir ilişki bulmuşlardır.

Çeşitli kültürlerde gerçekleştirilen ve erken yıllardaki ebeveyn-çocuk bağlanma güvenliği ve çocuk mizacı ilişkisine odaklanan araştırmaların çoğunda (Main & Solomon, 1990, akt. Wang ve diğerleri, 2015; van IJzendoorn ve diğerleri, 1999), mizacın ebeveyn-çocuk bağlanmasını açıklayan tek faktör olmadığı sonucuna varılmıştır ve mizacın bağlanma güvenliğinin değerlendirilmesinde sınırlı rol oynadığı bazı teorisyenler (Sroufe, 1985, akt. Belsky & Rovine, 1987) tarafından da dile getirilmiştir. Bağlanmanın, ilk yıllarda ebeveyn ile bebek arasındaki etkileşimlerin bir ürünü olarak ortaya çıkan duygusal bir bağ olması, buna karşın mizacın -her ne kadar çocuk yetiştirme uygulamalarından etkilense de- çocukla ilgili biyolojik temelli bir faktör olması nedeniyle

bağlanma üzerinde bir etkisi olsa bile tek başına bağlanmayı açıklayamayacağı ifade edilebilir (Hong & Park, 2012; Wnag ve diğerleri, 2015).

Mevcut araştırmadan elde edilen çocuğun mizacı ile baba-çocuk bağlanma güvenliği arasında ilişkinin olmadığı yönündeki bulgu, bağlanma güvenliğinin mizaç dışında başka faktörlerden etkileniyor olmasıyla da açıklanabilir. Bağlanma kuramına göre, küçük çocukların ebeveynleriyle geliştirdikleri bağlanma ilişkisi, ebeveynlerinin davranışları ile oluşan deneyimlerinin bir sonucu olarak gelişmektedir (Ainsworth ve diğerleri, 1978). Ebeveynlik davranışlarının ebeveynin kişisel özelliklerinden, sosyo-bağlamsal faktörlerden ve çocuğun kişisel özelliklerinden etkilendiği ve bu özellik alanlarından ebeveynlik davranışlarının en önemli belirleyicisinin ebeveyn özellikleri, ikinci önemli belirleyicisinin sosyo-bağlamsal faktörler ve son olarak çocuk özellikleri olduğu (Belsky, 1984) dikkate alındığında bağlanma güvenliği ile çocuk mizacı arasında ilişki olmaması kabul edilebilir bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Baba-çocuk bağlanma ilişkisinin kalitesini tahmin etmek için çocuk mizacındaki bireysel farklılıkların sosyal-bağlamsal faktörlerle nasıl etkileşime girebileceğini ele alan çalışmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir.

5.3. Babaların Çocuk Bakımında Çaresizliği ile Baba-Çocuk Bağlanma Güvenliği Arasındaki İlişkiye Yönelik Tartışma ve Yorum

Araştırmada çocuk bakımında çaresizlik ölçeği alt boyutları (çaresizlik ve baba-çocuk korkulu ve bakım veren olarak çocuk) ile bağlanma güvenliği arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Ebeveyn olmanın zorlukları ve beraberinde getirmiş olduğu stres, çocuk-bakım veren ilişkisinde problemlere neden olabilmekte, bağlanma ilişkisini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Rutherford, 2012; Solomon & George, 2006; Solomon ve George, 2011). İlgili literatür incelendiğinde çocuk bakımında çaresizlik kavramının oldukça yeni olduğu ve ebeveynlerin hissettiği çaresizlik ile bağlanma güvenliği arasındaki ilişkiyi inceleyen sınırlı sayıda çalışma olduğu (Töz ve diğerleri, 2021; George & Solomon, 2011; Huth Bocks ve diğerleri, 2016; Toscanove diğerleri, 2018) ve bu çalışmaların da annelerin çocuk bakımında hissettiği çaresizlik üzerine yoğunlaştığı belirlenmiştir. Ayrıca yapılan çalışmalarda annelerin çocuk bakımında çaresizliği ve anne-çocuk bağlanma güvenliği arasındaki ilişki incelenirken bu ilişkiye etkisi olabilecek çeşitli değişkenler de ele alınmıştır. Ulaşılabilen kaynaklar doğrultusunda sadece Alvarez (2019) tarafından

yapılan bir çalışmada babaların çocuk bakımında yaşadıkları çaresizlik değerlendirilmiş ve yüksek düzeyde baba stresi, evlilik memnuniyetsizliği ve depresyonun baba çaresizliğini yordadığı bulunmuştur. Mevcut araştırmada ise katılımcı babaların çocuk bakımında çaresizliği ile baba-çocuk güvenliği arasındaki ilişkide etkili olabilecek babaya veya sosyo-bağlamsal alana yönelik başka faktörlerin etkisine odaklanılmamıştır. Bu durum, babaların çocuk bakımında yaşayabilecekleri çaresizliğe yol açabilecek birtakım faktörlerin olası etkisinin değerlendirme dışında kalmasına ve bunun sonucunda babaların çocuk bakımında çaresizliği ile baba-çocuk bağlanma güvenliği arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılamamasına yol açmış olabilir.

Toplumlarda babalara ve annelere yüklenen cinsiyet rollerinin farklılığı sonucu baba-çocuk ilişkisinin ve etkileşiminin anne-çocuk ilişkisi ve etkileşiminden nitelik olarak farklılık göstermesi nedeniyle, çocuk bakımında çaresizlik ve ebeveyn-çocuk bağlanma güvenliğine yönelik çoğunlukla annelerle yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçları babalara genellemek mümkün olmayabilir. Geleneksel Türk kültüründe babanın çocuk bakımında oldukça geri planda olduğu ve ağırlıklı olarak annenin ön plana çıktığı (Ataca, Kağıtçıbaşı ve Diri, 2005; Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2006) ve çocuğun bakımından ve eğitiminden birincil derecede annelerin sorumlu tutulduğu, babaların ise öncelikli meşguliyetlerinin ailenin korunması ve maddi ihtiyaçlarının karşılanması olduğu ve çocuklarıyla da daha az zaman geçirdikleri (Hossain ve diğerleri, 2007) söylenebilir. Çocukların annelerini kendilerine daha yakın gördükleri, anneleri ile iletişime daha çok geçtikleri ve çocuk-anne arasındaki duygusal bağın babaya göre daha güçlü olduğu belirtilmektedir (Ataca, Kağıtçıbaşı ve Diri, 2005). Bu nedenlerden çocuk bakımında çaresizlik ve anne-çocuk bağlanma güvenliğine yönelik annelerle yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar ile babaların çocuk bakımında çaresizliği ve baba-çocuk bağlanma güvenliği arasındaki ilişkiye yönelik araştırma sonuçlarının benzer olmaması anlaşılır bir durum olarak değerlendirilebilir.

Bu bağlamda çocuk bakımında çaresizlik hissinin baba penceresinden anlaşılması ve baba-çocuk bağlanma güvenliğini etkileyen faktörlerin belirlenmesi açısından daha fazla araştırma yapılması önemlidir.

5.4. Çocukların Mizacının ve Babaların Çocuk Bakımında Çaresizliğinin Baba-Çocuk Bağlanma Güvenliğini Yordamasına Yönelik Tartışma ve Yorum

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, çocukların mizacı ve babaların çocuk bakımında çaresizliği alt boyutları baba-çocuk bağlanma güvenliğini anlamlı bir şekilde yordamamıştır. Regresyon modelinde, çocukların mizacı ve babaların çocuk bakımında yaşadıkları çaresizlik baba-çocuk bağlanma güvenliğini % 6.3 oranında açıklayabilmektedir.

Küçük çocukların ebeveynleriyle geliştirdikleri bağlanma ilişkisinin ebeveynlerinin davranışları ile oluşan deneyimlerinin bir sonucu olarak geliştiği göz önüne alındığında, ebeveynliği etkileyen tüm faktörlerin baba-çocuk bağlanma güvenliği üzerinde etkisi olduğu söylenebilir. İlgili alan yazında ebeveynliği etkileyen faktörlerin ebeveyn duyarlılığı, ebeveyn-çocuk ilişkisi, ebeveynin çocuk bakımına katılımı, ebeveynlerin depresyon ve anksiyete gibi psikolojik özellikleri, ebeveynlik stresi, ebeveyn özyeterliliği, ebeveynin algıladığı sosyal destek ve evlilik ilişkisinin niteliği, sosyodemografik özellikler, çocuk bakımında yaşanan çaresizlik, çocukların fizyolojik ve psikolojik sağlık özellikleri, çocukların cinsiyeti ve mizacı gibi ebeveyn, sosyo-bağlamsal ve çocuk özellikleri (Abbas, Turkistani, Al-Gamdi, vd., 2018; Ammaniti, Sergi, Speranza, Tambelli ve Vismara, 2002; Broussard, Joseph ve Thompson, 2012; Campbell, Brownell, Hungerford, vd., 2004; Finger, Hansb, Bernstein ve Cox, 2009; Brisch, Bechinger, Betzler, Heinemann, Kächele, vd., 2005; Plunkett, Klein ve Meisels, 1988; Rutgers, Bakermans-Kranenburg, van IJzendoorn, van Berckelaer-Onnes, 2004; Van den Boom, 1994; Aviezer, Sagi-Schwartz ve Koren-Karie, 2003; De Falco, Emer, Martini vd., 2014; Durualp, Kaytez, Aykanat Girgin, 2017; Fish, 2004; van Bakel ve Riksen-Walraven, 2002; Rizk, 2012) olarak belirtildiği görülmektedir. Ayrıca ebeveynlik davranışlarının toplumsal cinsiyet rollerinden etkilendiği ve babaların öncelikli sorumluluk ve meşguliyetlerinin ailenin korunması ve maddi ihtiyaçlarının karşılanması olduğu ve çocuklarıyla da daha az zaman geçirdikleri (Hossain ve diğerleri, 2007), çocuk bakımına anneler kadar katılmadıkları ve çocuğa ait özelliklerin ebeveynlik yetkinliğini belirlemede ebeveyn özelliklerinden ve sosyo-bağlamsal faktörlerden daha az etkilendiği (Belsky, 1984) bilinmektedir. Bu bilgiler dikkate alındığında, babaların çocuk bakımında çaresizliğinin ve çocuk mizacının baba-çocuk bağlanma güvenliğini anlamlı bir şekilde yordamaması olağan bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

12-36 aylık çocukların mizacı ve babalarının çocuk bakımında çaresizliği ile bağlanma güvenliği arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen araştırma sonuçları baba-çocuk bağlanma güvenliği ile ilgili olarak alan yazına katkı sunmakla birlikte, çocukların mizacı, babaların çocuk bakımındaki çaresizliği ve baba-çocuk bağlanma güvenliği ile ilişkili olduğu düşünülen farklı bağlamsal faktörlerin de ele alınarak daha kapsamlı çalışmalar yapılması gerektiğini ortaya koymuştur.

Araştırmada, Erken Çocukluk Davranış Anketi yatıştırılabilirlik alt boyutu ile çocuk bakımında çaresizlik ölçeğinin çaresiz ve baba-çocuk korkulu alt boyutu arasında negatif yönlü orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu, Erken Çocukluk Davranış Anketinin ve çocuk bakımında çaresizlik ölçeğinin diğer alt boyutları arasında anlamlı ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çocukların mizacı ve babaların çocuk bakımında yaşadıkları çaresizlik ile baba-çocuk bağlanma güvenliği arasında anlamlı ilişkinin olmadığı, çocukların mizacı ile babaların çocuk bakımında yaşadıkları çaresizliğin birlikte baba-çocuk bağlanma güvenliğini % 6.3 oranında açıklayabildiği sonucuna ulaşılmıştır.

6.2. Öneriler

Çocukların babalarıyla geliştirdikleri benzersiz ilişkinin onların hayatlarında önemli bir rol oynadığı belirlenmiş olmasına rağmen bağlanma araştırmalarında babalarla yapılan çalışmaların annelerle yapılanlara oranla oldukça az olduğu görülmektedir. Baba-çocuk bağlanma güvenliğini etkileyen faktörleri ve bu faktörler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarabilmek için baba-çocuk bağlanma güvenliğini konu alan daha fazla araştırma yapılması önemli görünmektedir. Bu araştırmada babaların ebeveynlik yetkinliğini etkileyen ebeveyn özelliklerinden çocuk bakımında çaresizlik ve çocuğa özgü özelliklerden çocuk mizacının baba-çocuk bağlanma güvenliği ile ilişkisi incelenmiştir. Elde edilen sonuçlardan yola çıkarak gelecekte yapılabilecek araştırmalara yönelik şu öneriler sunulabilir:

Çocuk mizacı her ne kadar biyolojik temelli olsa da çevresel faktörlere duyarlı olduğu da bilinmektedir ve ebeveynlik davranışlarının çocukların mizaç özellikleri üzerinde etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir. Buradan hareketle baba-çocuk bağlanma ilişkisinin kalitesini tahmin etmek için çocuk mizacındaki bireysel farklılıkların ebeveyne özgü faktörlerle (ebeveynin depresyon, kaygı gibi psikolojik özellikleri, ebeveynlik özyeterliliği ve stresi gibi) ve sosyo-bağlamsal faktörlerle (evlilik ilişkisinin niteliği, algılanan sosyal destek, toplumsal cinsiyet rol kalıpları gibi) etkileşimlerini konu alan çalışmalar yapılabilir.

Baba-çocuk bağlanma ilişkisinin niteliğinin belirlenmesinde ebeveyn, çocuk ve sosyo-bağlamsal alana özgü değişkenlerin ilişkisini ve baba-çocuk bağlanma güvenliğini yordama gücünü her iki ebeveynin de katılımıyla oluşan örneklemeler üzerinde araştıran çalışmalar yapılabilir.

Çocukların hayatlarında önemli bir yere sahip olan babalar ile çocukları arasındaki güvenli bağlanmayı etkileyen faktörleri ve hangi faktörlerin baba-çocuk bağlanmasını güçlendirdiğini ya da zayıflattığını belirlemek ve bunun sonucunda baba duyarlılığını artırarak baba-çocuk bağlanma güvenliğini geliştirecek müdahale programlarının geliştirilmesi ve/veya uygulanmasını konu alan araştırmalar yapılması önemli görülmektedir.

Babaların bakım verme yeterliliğini güçlendirebilecek ve çaresizlik duygularını azaltabilecek belirli faktörleri konu alan ve babaların ebeveynlik yetkinliğini arttırmaya yönelik müdahale programları tasarlamayı hedefleyen araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Abbas, S. I., Turkistani, M. H., Al-Gamdi, A. A., Alzahrani, S. A., Alzahrani, A. A., ve Helmy, F. F. 2018. "Factors associated with postnatally maternal-infant attachment in Taif, Saudi Arabia." *Saudi Journal for Health Sciences* 7(2), 127-131.
- Adak Özdemir, A., & Budak, K. S. (2019). Mizaç ve öz-düzenlemenin çocukların oyun davranışını yordamadaki rolü. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 45(45), 78-98
- Agerup, T., Lydersen, S., Wallander, J. & Sund, A. M. (2015). Associations between parental attachment and course of depression between adolescence and young adulthood. *Child Psychiatry Hum Dev*, 46, 632–642. DOI 10.1007/s10578-014-0506-y
- Ainsworth, M. (1989). Attachment beyond infancy. *American Psychologist*, 44, 709- 716.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., ve Wall, S. 1978. “*Patterns of Attachment: A psychological study of the strange situation.*” Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Akbaş, B. (2013). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60 ay ve üzeri çocukların sosyal uyum becerileri ile mizaç özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Aksaray: Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Ammaniti, M., Sergi, G., Speranza, A. M., Tambelli, R., ve Vismara, L. 2002. “Maternità a rischio, interazioni precoci e attaccamento infantile” [High-risk motherhood, early interactions, and attachment behavior in infancy]. *Età Evolutiva*, 72, 61–67.
- Aviezer, O., Sagi-Schwartz, A., ve Koren-Karie, N. 2003. “Ecological constraints on the formation of infant–mother attachment relations: When maternal sensitivity becomes ineffective.” *Infant Behavior and Development*, 26(3), 285-299.
- Aydın Kartal, Y., & Erişen, B. (2020). 6-12 Aylık bebeği olan babaların bebeklerine bağlanma durumu ve ilişkili faktörler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8 (2), 44-49 . Doi: 10.24998/maeusabed.714408
- Akbay Sinem, E. (2015). *Ana-babaya bağlanma ile romantik yakınlık ve otantik benlik arasındaki ilişkilerde bağlanma stillerinin aracı rolünün incelenmesi*. Mersin: Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Akçakaya, Ü. (2019). *Uyanış kişiliğın gizil kodları*. İstanbul: Kanon Kitap.
- Alvarez, L. A. (2019). Paternal caregiving dysregulation: Stress, depression, and marital satisfaction as predictors of caregiving helplessness (Order No. 13866064).

- Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (2232996770). Retrieved from <https://www.proquest.com/dissertations-theses/paternal-caregiving-dysregulation-stress/docview/2232996770/se-2?accountid=191731>
- Arabacıoğlu, B. (2019). *Okul öncesi dönem çocuklarının okula uyum düzeyleri ile ebeveyn tutumları ve çocuğun mizaç özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Arkar, H., Sorias, O., Tunca, Z., Şafak, C., Alkın, T., Akdede, B. B., & Cimilli, C. (2005). Mizaç ve Karakter Envanteri'nin Türkçe formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 16(3), 190-204.
- Arslan, E., & Teze, S. (2016). Bağlanma kuramı. İçinde, N. Sargın, S. Avşaroğlu & A. Ünal (Ed.), *Eğitim ve Psikolojiden Yansımalar*, (ss.71-90). Konya: Çizgi Kitabevi
- Aytar, A. G., & Aksoy, F. A. G. A. A. B. (2014). Anne kişiliği ve çocuğun mizaç özelliği. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 237-251.
- Baruch, G. K., & Barnett, R. C. (1987). Role quality, multiple role involvement, and psychological well-being in midlife women. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 578-585.
- Bartko, J. J. (1966). The intraclass correlation coefficient as a measure of reliability. *Psychological Reports*, 19, 3-11.
- Başal, A. H. (2006). Türkiye'de doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası çocuk gelişimi ve eğitimine ilişkin gelenek, görenek ve inançlar. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 45-70.
- Bee, H. L., & Boyd, D. R. (2009). *Psychology of child development*. In O. Gündüz (Ed.), (p. 616). Kaknüs Publications.
- Bell, L., St-Cyr Tribble, D., Paul, D., & Lang, A. (1998). A concept analysis of parent-infant attachment. *Journal of Advanced Nursing*, 28(5), 1071–1081. doi:10.1046/j.1365-2648.1998.00815.x
- Bellinger, D. (1982). Sex differences in parental directives to young children. *Sex Roles*, 8, 1123-1139.
- Belsky, J. (1984) The determinants of parenting: a process model. *Child Development*, 55, 83–96.
- Belsky, J. (1996). Parent, infant, and social-contextual antecedents of father-son attachment security. *Developmental Psychology*, 32(5), 905.
- Benli, T. E. (2019). Doğum Öncesi Baba Bağlanma Ölçeği'nin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması (Yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.

- Benware, J. P. (2013). *Predictors of father-child and mother-child attachment in two-parent families*. Utah State University.
- Bokhorst, C. L., Bakermans-Kranenburg, M. J., Fearon, R. M. P., Van Ijzendoorn M. H., Fonagy, P., & Schuengel, C. (2003). The importance of shared environment in mother-infant attachment security: a behavioral genetic study. *Child Development*, 74(6), 1769-82. doi: 10.1046/j.1467-8624.2003.00637.x.
- Both, P. B., Jernberg, A. M. (2014). *Bağlanma temelli oyun aracılığıyla ebeveynlere ve çocuklara daha iyi ilişkiler kurmakta yardım etmek*. (Çeviren: Melis Gültekin) İstanbul: Gün Yayıncılık
- Bowlby, J. (1973). *Mütterliche Zuwendung und geistige Gesundheit*. Kindler.
- Bretherton, I. (1992). The origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28(5), 759-775.
- Bretherton, I. (2010). Fathers in attachment theory and research: a review. *Early Child Development and Care*, 180(1-2), 9-23.
- Brisch, K. H., Bechinger, D., Betzler, S., Heinemann, H., Kachele, H., Pohlandt, F., ... & Buchheim, A. (2005). "Attachment quality in very low-birthweight premature infants in relation to maternal attachment representations and neurological development.", *Parenting: Science and Practice*, 5(4), 311-331
- Broussard, C. A., Joseph, A. L. & Thompson, M. (2012). "Stressors and coping strategies used by single mothers living in poverty." *Affilia* 27(2), 190-204.
- Brown, G. L., Mangelsdorf, S. C., & Neff, C. (2012). Father involvement, paternal sensitivity, and father-child attachment security in the first three years. *Journal of Family Psychology*, 26(3), 421-430.
- Bureau, J., Deneault, A., Martin, J., & Yurkowski, K. (2019). Attachment and parenting in the preschool years. *Developmental psychology and early childhood education*, 23-41.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). Örneklem yöntemleri (PowerPoint slaytı).
<http://w3.balikesir.edu.tr/~msackes/wp/wp-content/uploads/2012/03/BAY-Final-Konulari.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Cabrera, N. J., Fitzgerald, H. E., Bradley, R. H., & Roggman, L. (2007). Modeling the dynamics of paternal influences on children over the life course. *Applied Developmental Science*, 11, 185- 189.

- Caldera, Y. (2004). Paternal involvement and infant-father attachment: A Q-Set study. *Fathering*, 2(2), 191-210.
- Campbell, S. B., Brownell, C. A., Hungerford, A., Spieker, S. J., Mohan, R., & Blessing, J. S. (2004). "The course of maternal depressive symptoms and maternal sensitivity as predictors of attachment security at 36 months." *Development and psychopathology*, 16(2), 231-252.
- Caspi, A., Henry, B., McGee, R. O., Moffitt, T. E., & Silva, P. A. (1995). Temperamental origins of child and adolescent behavior problems: From age 3 to age 15. *Child Development*, 66, 55-68.
- Cassidy J. (1999). The Nature of Individual Differences in Infant-Caregiver Attachment. In: Cassidy J, Shaver R, (Eds.) *Handbook of Attachment*. New York: Guilford Press. p.68-88.
- Condon, J. T., Corkindale, C. J., & Boyce, P. (2012). Assessment of postnatal paternal-infant attachment: Development of a questionnaire instrument. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 26(3), 195-210.
- Cooper, G., Hoffman, K., & Powell, B. (2021). *Güvenli çocuklar yetiştirmek*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Cozolino, L. (2014). *The Neuroscience of Human Relationships 2e: Attachment And The Developing Social Brain*. WW Norton & Company, New York.
- Culbertson, J. L., Newman, J. E., & Willis D. J. (2003). Childhood and adolescent psychologic development. *Pediatr Clin North Am*, 50, 741-764.
- Cummings, E. M., Merrilees, C. E., & George, M. (2010). Fathers, marriages and families: Revisiting and updating the framework for fathering in family context. M. Lamb (Eds.), *The role of the father in child development* (5. baskı) içinde (154–176). New York, NY: John Wiley & Sons.
- Culbertson, J. L., Newman, J. E., & Willis, D. J. (2003). Childhood and adolescent psychologic development. *Pediatr Clin North Am*, 50, 741-764.
- Çetinkaya, A., & Özyürek, A. (2023). Mizaç özelliklerinin okul öncesi çocukların ruhsal uyumlarına etkisinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 52(237), 53-70.
- Daniel, B. & Taylor, J., (2001). *Engaging with fathers. Practice issues for health and social care*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- De Falco, S., Emer, A., Martini, L., Rigo, P., Pruner, S. & Venuti, P. (2014). "Predictors of mother-child interaction quality and child attachment security in at-risk families.", *Frontiers in psychology*, 5, 898.

- DeLisi, M. & Vaughn, M. G. (2014). Mizaç temelli bir antisosyal davranış teorisi ve ceza adaleti sistemi katılımının temeli. *Ceza Adaleti Dergisi*, 42(1), 10–25.
- Demirdağ, M. F. (2017). Bağlanma Teorisi'nin kökenleri: John Bowlby ve Mary Ainsworth. *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 76-90.
- Demirkol, A. & Aslan, S. (2021). Holland'ın tipolojisi, bağlanma ve beş faktör kişilik kuramı üzerine bir derleme çalışması. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3), 1127-1150.
- Desmarais, E. E., French, B. F., Ahmetoglu, E., Acar, I., Gonzalez-Salinas, C., Kozlova, E., & Gartstein, M. A. (2021). Cultural contributors to negative emotionality: A multilevel analysis from the Joint Effort Toddler Temperament Consortium. *International Journal of Behavioral Development*, 45(6), 545-552.
- De Wolff, M. S., & van IJzendoorn, M. H. (1997). Sensitivity and attachment: A meta-analysis on parental antecedents of infant attachment. *Child Development*, 68, 571-591.
- Diehl, M., Elnick, A. B., Bourbeau, L. S., Labouvie-Vief, G. (1998.) Adult attachment styles: Their relations to family context and personality. *J Pers Soc Psychol*, 74, 1656- 1669.
- Durualp, E., Kaytez, N. & Aykanat Girgin, B. (2017). Evlilik doyumu ve maternal bağlanma arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry* 18(2), 129-138.
- Dyer, W. J., Kaufman, R., & Fagan, J. (2017). Father–child closeness and conflict: Validating measures for nonresident fathers. *Journal of Family Psychology*, 31(8), 1074–1080.
- Dönmez, S. & Gümüşsoy, S., (2019). Rahim İçi Baba Bağlanma Ölçeği'nin (RİBBÖ) geliştirilmesi. *Kocaeli Medical Journal*, 8, 13-19.
- Erdoğan Taycan, S., & Çepik Kuruoğlu, A. (2014). Evlilik uyumu ile bağlanma stilleri ve mizaç ve karakter özellikleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 25(1), 9-18.
- Easterbrooks, M. A., & Goldberg, W. A. (1984). Toddler development in the family: Impact of father involvement and parenting characteristics. *Child Dev*, 53, 740-52.
- Eisenberg, N., Valiente, C., Spinrad, T. L., Liew, J., Losoya, S. H., Reiser, M., & Cumberland, A. (2009). Longitudinal relations of children's effortful control, impulsivity, and negative emotionality to their externalizing, internalizing, and co-occurring behavior problems. *Gelişim Psikolojisi*, 45(4), 988-1008.

- Elkin, N. (2015). Gebelerin prenatal bağlanma düzeyleri ve bunları etkileyen faktörler. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 24(6), 230-237.
- Fang, Y., van Grieken, A., Fierloos, I. N., Windhorst, D. A., Jonkman, H., Hosman, C. M. H. ve diğerleri. (2022). Parental, child and socio-contextual factors associated with parenting self-efficacy among parents of children aged 0–7 years old: the CIKEO study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 57, 623–632.
- Finger, B., Hans, S. L., Bernstein, V. J., & Cox, S. M. (2009). Parent relationship quality and infant–mother attachment. *Attachment & Human Development*, 11(3), 285-306.
- Finzi-Dottan, R., Dayan-Gazith, E., Borosh, T., & Golubchik, P. (2016). Involvement and warmth of fathers with mental illness: The role of the caregiving system, parental self-efficacy, social support and child characteristics. *Community Ment Health Journal*, 52, 972–982.
- Fish, M. (2004). Attachment in infancy and preschool in low socioeconomic status rural Appalachian children: Stability and change and relations to preschool and kindergarten competence. *Development and Psychopathology*, 16(2), 293-312.
- Fonagy, P., Leigh, T., Steele, M., Steele, H., Kennedy, R., Mattoon, G., & Gerber, A. (1996). The relation of attachment status, psychiatric classification and response to psychotherapy. *Journal of Consulting And Clinical Psychology*, 64(1), 22.
- Fuertes, M., Faria, A., Beeghly, M., & Lopes-dos-Santos, P. (2016). The effects of parental sensitivity and involvement in caregiving on mother–infant and father–infant attachment in a Portuguese sample. *Journal of Family Psychology*, 30(1), 147–156.
- Ganiban, J. M., Ulbricht, J., Saudino, K. J., Reiss, D., & Neiderhiser, J. M. (2011). Ebeveynlik üzerindeki çocuk temelli etkileri anlamak: Ebeveynliğe genetik ve çevresel katkıların moderatörü olarak mizaç. *Gelişim Psikolojisi*, 47(3), 676.
- George, C. (2014). Attachment theory: Implications for young children and their parents. *Infant and early childhood mental health*, 97-110.
- George, C., & Solomon, J. (1996). Representational models of relationships: links between caregiving and attachment *Bebek Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(3), 198–216.
- George, C., & Solomon, J. (2007). Caregiving helplessness questionnaire.
- George, C., & Solomon, J. (2008). The caregiving system: A behavioral systems approach to parenting. *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*, 2, 833-856.

- George, C. ve Solomon, J. (2011). Caregiving helplessness. *Disorganized attachment caregiving*, 133-66.
- George, C., Solomon, J. (2016). Caregiving helplessness: The development of a screening measure for disorganized maternal caregiving.
- Gewirtz, J. L., Noguera, M. P. (1992). Skinner's legacy to human infant behavior and development. *Am Psychol*, 11(47), 1411-1422.
- Gleason, T. R., Gower, A. L., Hohmann, L. M., & Gleason, T. C. (2005). Okul öncesi çağıdaki çocuklarda mizaç ve arkadaşlık. *Uluslararası Davranış Gelişimi Dergisi*, 29(4), 336-344.
- Gizir, C. (2007). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 113-128.
- Goldsmith, H., & Alansky, J. A. (1987). Maternal and infant temperamental predictors of attachment: A meta-analytic review. *Journal of consulting and Clinical Psychology*, 55(6), 805.
- Görünmez, M. (2006). Bağlanma stilleri ve duygusal zeka yetenekleri. Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi.
- Groh, A. M., Narayan, A. J., Bakermans-Kranenburg, M. J., Roisman, G. I., Vaughn, B. E., Fearon, R. M. P., & van IJzendoorn, M. H. (2016). *Erken yaşam kursunda bağlanma ve mizaç: Bir meta-analitik inceleme. Çocuk Gelişimi*, 88(3), 770-795. doi:10.1111/cdev.12677
- Grossman, K. E., Grossman, K., & Waters, E. (2006). *Attachment from infancy to adulthood*. New York: Guilford Publications.
- Güleç, D., & Kavlak, O. (2015). Father-Infant Attachment and Role of Nurse: Review. *Turkey Journal of Clinical Nursing*, 7(1), 63-68.
- Güleç, D. & Kavlak, O. (2013). The study of reliability and validity of paternal-infant attachment scale in Turkish society. *International Journal Of Human Sciences*, 10(2), 170-81.
- Harris, K. M., & Morgan, S. P. (1991). Fathers, sons and daughters differential paternal involvement in parenting. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 531-544.
- Hazan, C., Shaver, P. R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychol Inquiry*, 1, 1-22.
- Hoffman, K., Cooper, G. ve Powell, B. (2021). *Güvenli çocuklar yetiştirmek*. (Çeviren: Işık Doğangün) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

- Hong, Y. R., & Park, J. S. (2012). Impact of attachment, temperament and parenting on human development. *Korean Journal Pediatr*, 55 (12), 449-454.
- Howard, K. S. (2010). Paternal attachment, parenting beliefs and children's attachment. *Early Child Development and Care*, 180(1-2), 157-171.
- Huth-Bocks, A. C., Guyon-Harris, K., Calvert, M., Scott, S., & Ahlfs-Dunn, S. (2016). The caregiving helplessness questionnaire: Evidence for validity and utility with mothers of infants. *Infant Mental Health Journal*, 37(3), 208-221.
- Jaclin, C. N., Diepietro, J., & Maccoby, E. E. (1984). Sex typing behavior and sex typing pressure in child- parent interaction. *Archives of Sexual Behavior*, 13(5), 76-82
- Jacobs, J. N., & Kelley, M. L. (2006). Predictors of paternal involvement in childcare in dual-earner families with young children. *Fathering*, 4, 23– 47.
- Jarvis, P. A., & Creasey, G. L. (1991). Parental stress, coping, and attachment in families with an 18-month-old infant. *Infant Behavior and Development*, 14(4), 383–395.
- Jin, M. K., Jacobvitz, D., Hazen, N., & Jung, S. H. (2012). Maternal sensitivity and infant attachment security in Korea: Cross-cultural validation of the strange situation. *Attachment & Human Development*, 14(1), 33-44.
- Kavlak, O., & Şirin, A. (2007). Anne ve babaya ait bağlanma ve hemşirenin rolü. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 23(2), 183-94.
- Kesebir, S., Kavzoğlu, S. Ö., & Üstündağ, M. F. (2011). *Bağlanma ve psikopatoloji*.
- Kerns, K. A., Tomich, P. L., Aspelmeier, J. E., & Contreras, J. M. (2000). Attachment-based assessments of parent-child relationships in middle childhood. *Developmental Psychology*, 36(5), 614-626.
- Kılıç, K. M., Aytar, F. A. G. (2017). Erken çocuklukta sosyal becerilere sosyal beceri eğitiminin etkisi, sosyal becerilerle mizaç arasındaki ilişki. *Eğitim ve Bilim*, 42(191), 185-204.
- Kızıl Sürücüler, H. (2019). 6-12 aylık bebeği olan babalara verilen eğitimin baba-bebek bağlanma durumuna etkisi. Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Kotelchuk, M. (1976). *The infant's relationship to the father: Experimental evidence. the role of the father in child development*. New York: Wiley.
- Kouvo, A. M., Voeten, M., & Silvén, M. (2015). Fathers' and mothers' attachment representations as predictors of preadolescents' attachment security: A ten-year follow-up of Finnish families. *Scandinavian Journal of Psychology*, 56(5), 527-536.

- Kökçü, F., Kesebir, S. (2010). İki uçlu olgular ve çocuklarında bağlanma biçiminin mizaç, kişilik ve klinik özellikler ile ilişkisi: Kontrollü bir çalışma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21 (4), 309-318.
- Köse, D., Çınar, N. ve Altınkaynak, S. (2013). Yenidoğanın anne ve baba ile bağlanma süreci. *Sted Dergisi*, 22(6), 239-245.
- Kristal, J. (2005). *The temperament perspective: Working with children's behavioral styles*. Maryland: Brookes Pub.
- Kulaksızoğlu, A. (2002). *Ergenlik Psikolojisi*, 5. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kuzu, M. E. (1977). Yaşamın ilk yılında baba-bebek ve anne-bebek etkileşimi. *Çocuk Gelişimi*, 48(1), 167.
- Kwok, S. Y. C. L., Ling, C. C. Y., Leung, C. L. K., & Li, J. C. M. (2013). Fathering self-efficacy, marital satisfaction and father involvement in Hong Kong. *Journal of Child and Family Studies*, 22, 1051–1060.
- Liew, J., McTigue, E., Barrois, L., & Hughes, J. (2008). Uyarlanabilir ve çaba gerektiren kontrol ve başarıya ilişkin akademik öz-yeterlik inançları: 1. ve 3. sınıf öğrencilerinin boylamsal bir çalışması. *Early Childhood Research Quarterly*, 23(4), 515-526.
- Lundy, B. L. (2002). Paternal socio-psychological factors and infant attachment: The mediating role of synchrony in father-infant interactions. *Infant Behavior & Development*, 25(2), 221-236.
- Mahler, M. S., Pine, F., & Bergman, A. (2018). *İnsan Yavrusunun Psikolojik Doğumu*. 3. Baskı. İstanbul
- Marsiglio, W. (1991). Paternal engagement activities with minor children. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 973-986.
- Marvin, R., Cooper, G., Hoffman, K. ve Powell, B. (2002). The circle of security project: Attachment-based intervention with *caregiver-pre-school child dyads*, 4, 107-124.
- Mazzeschi, C., Buratta, L., Germani, A., Cavallina, C., Ghignoni, R., Margheriti, M., & Pazzagli, C. (2019). Parental reflective functioning in mothers and fathers of children with adhd: Issues regarding assessment and implications for intervention. *Frontiers in public health*, 7, 263.
- McMahon, R. J., & Wells, K. C. (1998). *Conduct problems. E. J. Mash, & R. A. Barkley (Eds.), Treatment of childhood disorders* 2. Baskı., New York: Guilford. 111-211.
- Metin Orta, İ., & Sümer, N. (2016). Anne duyarlılığı ve erken dönem bağlanma-temelli ebeveynlik destek ve müdahale programları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19(38), 54-76.

- Mikulincer, M., & Erev, I. (1991). Attachment style and the structure of romantic love. *British Journal of Social Psychology*, 30(4), 273–291.
- Morsünbül, Ü., & Çok, F. (2011). Bağlanma ve ilişkili değişkenler. *Current Approaches in Psychiatry*. 3(3), 553-570
- Mustan, A. T. (2017). Okul öncesi dönem (36-60 ay) çocuklarının bağlanma özellikleri ile annelerinin prenatal bağlanma düzeylerinin, çocukların gelişim özelliklerinin ve dil becerilerinin ilişkisinin değerlendirilmesi. Tıpta Uzmanlık Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Nacar, E., Gökkaya, F. (2019). Bağlanma ve maternal bağlanma konusunda bir derleme. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 1 (1), 49-55.
- National Research Council and Institute of Medicine. From Neurons to Neighborhoods: The Science of Early Childhood Development. Committee on Integrating the Science of Early Childhood Development. Shonkoff, J. P., Phillips, D. A. (Eds.), *Board on Children, Youth and Families, Commission on Behavioral and Social Sciences and Education*. Washington DC: National Academy Press, 2000.
- Nkwake A. (2009). Maternal employment and fatherhood: What influences paternal involvement in child-care work in Uganda? *Gender and Development*, 17(2), 255-67.
- Nur, İ., Kurtoğlu, M., Gürel, S., Günay Bilaloğlu, R., & Aktaş Arnas, Y. (2022). Adaptation of the Caregiving Helplessness Scale to Turkish. 3. *Uluslararası Siirt Bilimsel Araştırmalar Kongresi*/18-19 Kasım 2022/Siirt-Türkiye.
- Öngider, N. (2013). Anne-baba ile okul öncesi çocuk arasındaki ilişki. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(4), 420-440.
- Özdemir, A. A., Budak, K. S. (2019). Mizaç ve öz-düzenlemenin çocukların oyun davranışını yordamadaki rolü. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 45, 78-98.
- Özeren, G., & Akın, S. (2016). Anne-baba bağlanma biçimleri ve kişilerarası ilişkilerin değerlendirilmesi, *Florence Nightingale Tıp Dergisi*, 2(3), 222-232.
- Öztekin, C. (2018). Bebek ruh sağlığı konusunda anne-babalık. *Türkiye Klinikleri*, 4(1), 10
- Parke, R. D. (1981). *Fathers*. Cambridge, Mass: Harvard University Press
- Pederson, D. R., Moran, G., Sitko, C., Campbell, K., Ghesquire, K., & Acton, H. (1990). Anne hassasiyeti ve bebek-anne bağlanmasının güvenliği: Bir Q-sort çalışması. *Çocuk Gelişimi*, 61 (6), 1974–1983.

- Plomin, R., DeFries, J. C., & Loehlin, J. C. (1977). Genotype-environment interaction and correlation in the analysis of human behavior. *Psychological Bulletin*, 84, 309-322.
- Plunkett, J. W., Klein, T. & Meisels, S. J. (1988). The relationship of preterm infant-mother attachment to stranger sociability at 3 years. *Infant Behavior and Development*, 11(1), 83-96.
- Rizk, S. (2012). Factors associated with maternal-infant attachment one month postnatally. *Journal of High Institute of Public Health*, 42(2), 103-118.
- Rothbart, M. K., Ahadi, S. A. & Hershey, K. L. (1994). Temperament and social behavior in childhood. *Merrill-Palmer Quarterly*, 40(1), 1394-1408.
- Rothbart, M. K., Derryberry, D., & Hershey, K. (2000). Stability of temperament in childhood: laboratory infant assessment to parent report at seven years. In V. J. Molfese & D. L. Molfese (Eds.), *Temperament and personality development across the life span*, (pp. 85- 119). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Rothbaum, F., Weisz, J., Pott, M., Miyake, K. ve Morelli, G. (2000). Attachment and culture security in the United States and Japan. *Amerikan Psikolog*, 55(10), 1093–1104.
- Rutgers, A. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., van IJzendoorn, M. H. & Van Berckelaer-Onnes, I. A. (2004). Autism and attachment: a meta-analytic review. *Journal of Child psychology and Psychiatry*, 45(6), 1123-1134.
- Sanson, A., Hemphill, SA ve Smart, D. (2004). Connections between temperament and social development: a review. *Sosyal Gelişim*, 13(1), 142–170. doi:10.1046/j.1467-9507.2004.00261.x
- Salman, S., Selçuk, E. (2009). Çocuğun gelişiminde bağlanma, ilgi-bakım ve aile dinamiklerinin etkisi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi (TÜBİTAK projesi). proje no: 105 K 102, Ankara
- Sevigny, P. R., Loutzenhiser, L. (2010). Predictors of parenting self-efficacy in mothers and fathers of toddlers. *Child Care Health Development*, 36(2), 179–189.
- Shaver, P. R., & Mikulincer, M. (2005). Attachment theory and research: Resurrection of the psychodynamic approach to personality. *Journal of Research in Personality*, 39(1), 22–45.
- Siegel, D. J., & Hartzell, M. (2003). *Parenting from the inside out: How a deeper self-understanding can help you raise children who thrive*. New York: Penguin.

- Slining, M. M., Adair, L., Goldman, B. D., Borja, J., & Bentley, M. (2009). Infant temperament contributes to early infant growth: A prospective cohort of African American infants. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 6(1), 1-10.
- Solomon, J., & George, C. (1996). Defining the caregiving system: Toward a theory of caregiving. *Infant Mental Health Journal: Official Publication of The World Association for Infant Mental Health*, 17(3), 183-197.
- Soysal, A. Ş., Bodur, Ş., İşeri, E., & Şenol, S. (2005). Bebeklik dönemindeki bağlanma sürecine genel bir bakış. *Klinik Psikiyatri*, 8, 88-99.
- Sroufe, L. A. (2005). Attachment and development: A prospective, longitudinal study from birth to adulthood. *Attachment & human development*, 7(4), 349-367.
- Sroufe, L. A., & Waters, E. (1982). Issues of temperament and attachment. *American Journal of Orthopsychiatry*, 52(4), 743-746.
- Stevens, A., Price, J. (2000). *Evolutionary Psychiatry: A new beginning*. London, Routledge,
- Waters, E., Hamilton, C. E., & Weinfield, N. S. (2000). The stability of attachment security from infancy to adolescence and early adulthood: General introduction. *Child development*, 71(3), 678-683.
- Sümer, N., Sayıl, M., & Kazak-Berument, S. (2016). *Anne Duyarlılığı ve Çocuklarda Bağlanma*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Sümer, N., Sayıl, M., Kazak Berument, S., Doğruyol, B., Günaydın, G., Harma, M., & Selçuk, E. (2009). Çocuğun gelişiminde bağlanma, ilgi-bakım ve aile dinamiklerinin etkisi.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th Ed). Boston: Allyn & Bacon.
- Takahashi, K. (1986). Japon anneler ve 12 aylık bebeklerle garip durum prosedürünün incelenmesi. *Gelişim Psikolojisi*, 22 (2), 265.
- Taraban, L., & Shaw, D. S. (2018). Parenting in context: Revisiting Belsky's classic process of parenting model in early childhood. *Developmental Review*, 48, 55-81.
- Taycan, S. E., & Kuruoğlu, A. Ç. (2014). Evlilik uyumu ile bağlanma stilleri ve mizaç ve karakter özellikleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 25(1), 9-18.

- Thompson, R. A. (2006). Erken dönemde bağlanma ve sonraki gelişim üzerindeki etkileri, (Çeviren: Melike Sayıl ve Gözde Özdikmenli Demir) *Türk Psikoloji Bülteni*, 12 (38), 113-120.
- Thompson, R. A. (1994). Emotion regulation: A theme in search of definition. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 59, 25-52.
- Tolan Ö. (2002). Üniversite öğrencilerinde kaygı belirtileri ve bağlanma biçimleri ile kişilerarası şemalar arasındaki ilişkiler. Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Toscano, C., Baptista, J., Mesquita, A., George, C., & Soares, I. (2018). Caregiving Helplessness Questionnaire (CHQ) applied to Portuguese mothers of preschool-aged children: A psychometric study. *Análise Psicológica*, 36(4), 501-514.
- Trahan, M. H., & Shafer, K. (2019). Paternal self-efficacy: A parenting resilience factor for fathers with depression. *Social Work Research*, 43(2), 101-112.
- Türemen, M. (2019). Yenidoğan Yoğun Bakım Ünitesinde Bebeği Yatan Babalarda Ten Tene Temasın Baba-Bebek Bağlanması ve Evlilik Uyumuna Etkisi. Yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Manisa.
- Türk Düdükçü, F., Taş Aslan, F. (2020). Baba-bebek bağlanması ve bağlanmayı etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Archives of Health Science and Research*, 7(1), 43-49.
- Türkmen, E., & Tozduman Yaralı, K. (2022). 24-36 aylık çocukların mizaçlarına göre annelerin öz yeterliliklerinin incelenmesi. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(3), 693-701.
- Türkoğlu, B., Çeliköz, N., & Uslu, M. (2013). 3-6 yaş aralığında çocuğu olan babaların nitelikli zaman algılarına dair görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(2).
- Tüzün, O., & Sayar, K. (2006). Bağlanma kuramı ve psikopatoloji. *Düşünen Adam*, 19(1), 24-39.
- Usta, M., Sunmaz, N., Yeşildağ, Ş., Çelebi, Ş., & Acar, İ. H. (2021). Erken çocuklukta mizaç. Çocuk Gelişimi ve Araştırma Çalışmaları Laboratuvarı, Özyeğin Üniversitesi. <https://labs.ozyegin.edu.tr/cdll/2021/03/29/erken-cocuklukta-mizac/>
- Üstgörül, S. (2012). Doğum sonrası depresyonun maternal bağlanmaya etkisinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- van Bakel, H. J. & Riksen-Walraven, J. M. (2002). Parenting and development of one-year-olds: Links with parental, contextual, and child characteristics. *Child Development*, 73 (1), 256-273.

- van den Boom, D. C. (1994). The influence of temperament and mothering on attachment and exploration: An experimental manipulation of sensitive responsiveness among lower-class mothers with irritable infants. *Child Development*, 65(5), 1457-1477.
- van Der Voort A., Juffer F., Bakermans-Kranenburg, M. J. (2014). Sensitive parenting is the foundation for secure attachment relationships and positive social-emotional development of children. *Journal of Children's Services*, 9(2), 165-76.
- van IJzendoorn, M. H., Schuengel, C., & Bakermans-Kranenburg, M. (1999). Disorganized attachment in early childhood: Meta-analysis of precursors, concomitants, and sequelae. *Development and Psychopathology*, 11, 225–250
- van IJzendoorn, M. H., & De Wolff, M. S (1997). Sensitivity and attachment: A meta-analysis on parental antecedents of infant attachment. *Child development*, 68(4), 571-591.
- van IJzendoorn, M. H., Vereijken, C. M., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Marianne Riksen-Walraven, J. (2004). Assessing attachment security with the attachment Q sort: Meta-analytic evidence for the validity of the observer AQS. *Child development*, 75(4), 1188-1213.
- Vaughn, B. E., Lefever, G. B., Seifer, R., & Barglow, P. (1989). Attachment behavior, attachment security, and temperament during infancy. *Child Development*, 728-737. <https://doi.org/10.2307/1130738>
- Vaughn, B., Bost, K., & van IJzendoorn, M. (2008). Attachment and temperament: Additive and interactive influences on behavior, affect, and cognition during infancy and childhood. In *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (2nd ed.). New York, NY, US: Guilford Press., pp. 192–216
- Vereijken, C. M., Riksen-Walraven, J. M., & Kondo-Ikemura, K. (1997). Maternal sensitivity and infant attachment security in Japan: A longitudinal study. *International Journal of Behavioral Development*, 21(1), 35-50.
- Verschueren, K., & Marcoen, A. (1999). Representation of self and socioemotional competence in kindergartners: Differential and combined effects of attachment to mother and to father. *Child development*, 70(1), 183-201.
- Volling, BL ve Belsky, J. (1992). Infant, father and marriage precursors of baby-father attachment security in double winner and single winner families. *International Journal of Behavioral Development*, 15(1), 83–100.

- von der Lippe, A., Eilertsen, D. E., Hartmann, E., & Killen, K. (2010). The role of maternal attachment in children's attachment and cognitive executive functioning: A preliminary study. *Attachment & Human Development*, 12(5), 429-444.
- Waters, E., & Deane, K. E. (1985). Defining and assessing individual differences in attachment relationships: Q-methodology and the organization of behavior in infancy and early childhood. *Monographs of The Society For Research in Child Development*, 41-65.
- Weinfield, N. S., Sroufe, L. A., Egeland, B. (2003). Attachment from infancy to early adulthood in a high-risk sample: Continuity, discontinuity, and their correlates. *Child Development*, 71(3), 695-702.
- Witte, A. M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Van Ijzendoorn, M. H., Szepeswol, O., Shai, D. (2019). Predicting infant–father attachment: The role of pre-and postnatal triadic family alliance and paternal testosterone levels. *Attachment & Human Development*, 1-15.
- Wong, M. S., Mangelsdorf, S. C., Brown, G. L., Neff, C., & Schoppe-Sullivan, S. J. (2009). Parental beliefs, infant temperament, and marital quality: Associations with infant–mother and infant–father attachment. *Journal of Family Psychology*, 23(6), 828–838.
- Yılmaz, O. (2021). Kaygı, korku ve arzu üçgeninde fantezi. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*, 8(3), 424–443.
- Yoon, S., Yoon, D., Latelle, A., & Kobulsky, J. M. (2021). The interaction effects between father-child relationship quality and parent-perpetrated maltreatment on adolescent behavior problems. *Journal of Interpersonal Violence*, doi:10.1177/08862605211021977
- Yurdalan, E. (2019). *Annelerin bağlanma stilleri ile çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişki*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa
- Yu, G., Wang, Y., & Liu, C. (2012). Improving public service quality from a developmental perspective: Empathy, attachment, and gender differences. *Public Personnel Management*, 41(5), 9-20.
- Yüksel, Z., & Öncü, B., (2017). Geçmişte kurum bakımında kalmış bireylerin kurum bakımı deneyimlerine ilişkin özellikleri ve bağlanma biçimlerinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(2), 63-77

- Zembat, R., Koçyigit, S., Akşin-Yavuz, E., & Tuneli, H. İ. (2018). Çocukların benlik algısı, mizaç ve sosyal beceriler arasındaki ilişkiler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kùltür Eēitim Dergisi*, 7(1), 548-567.
- Zuckerman, B. S., & Frank, D. A. (1992). Infancy and toddler years. In: Levine, M. D., Carey, W. B., Crocker, A. C. (Eds.), *Developmental Behavioral Pediatrics* (2nd ed). Philadelphia: WB Saunders, 27-38.